

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Simono Šlito,
V kurso, civilinių ginčų teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Bankroto ir restruktūrizavimo santykis įmonės nemokumo procese
Ratio of Bankruptcy and Restructuring during Insolvency Process**

Vadovas: Partnerystės prof. Dr. Artūras Driukas

Recenzentas: Doc. Dr. Rimantas Simaitis

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojami bankroto ir restruktūrizavimo panašumai, skirtumai bei tarpusavio sąveikos ypatumai atskirose nemokumo proceso stadijose. Nagrinėjant bankroto ir restruktūrizavimo santykį įmonės nemokumo procese siekiama atskleisti teigiamus reformuoto Lietuvos nemokumo proceso teisinio reguliavimo pokyčius kuriant veiksmingą įmonių likvidavimo ir gaivinimo procedūrų sistemą bei nustatyti galimus probleminius jo aspektus.

Pagrindiniai žodžiai: bankrotas ir restruktūrizavimas, nemokumo procesas, nemokumo reforma, įmonių likvidavimas ir gaivinimas.

This work analyses the similarities, differences and peculiarities of interactions between bankruptcy and restructuring at different stages of the insolvency process. By examining the relationship between bankruptcy and restructuring in the process of corporate insolvency, the aim is to reveal positive changes in the reformed legal regulation of Lithuanian insolvency process while creating an effective system of corporate liquidation and rescue procedures and to identify possible problematic aspects of it.

Keywords: bankruptcy and restructuring, insolvency process, insolvency reform, corporate liquidation and rescue.

TURINYS

IŽANGA	2
1. NEMOKUMO, BANKROTO IR RESTRUKTŪRIZAVIMO SAMPRATA, ISTORINĖ RAIDA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS SISTEMOJE.....	5
1.1. Nemokumo samprata, jos istorinė raida.....	5
1.2. Bankroto samprata	10
1.3. Restruktūrizavimo samprata, tikslas bei paskirtis.....	13
2. BANKROTO IR RESTRUKTŪRIZAVIMO SANTYKIS ATSKIROSE NEMOKUMO PROCESO STADIJOSE.....	17
2.1. Bankroto ir restruktūrizavimo bylos iškėlimas	17
2.1.1. Bankroto ir restruktūrizavimo bylų iškėlimo sąlygos	17
2.1.2. Bankroto ir restruktūrizavimo proceso inicijavimas.....	22
2.2. Bankroto ir restruktūrizavimo bylos nagrinėjimas	28
2.2.1. Kreditorių teisių įgyvendinimo tvarka	28
2.2.2. Nemokumo administratoriaus statusas bei įgaliojimai	32
2.2.3. Galimybė keisti nemokumo proceso formą	37
2.2.4. Kreditorių reikalavimų tenkinimo eilė.....	41
IŠVADOS	45
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	48
SANTRAUKA.....	52
SUMMARY	53

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Šiuolaikinė rinkos ekonomika yra itin kompleksiška ir nuolat besivystanti – dėl naujų technologijų proveržio bei tarptautinių verslo santykių plėtros įmonės yra priverstos taikytis prie besikeičiančių vartotojų ar verslo partnerių poreikių milžinišku greičiu. Siekiant atitikti rinkos poreikius bei vystyti sėkmingą verslą įmonės nuolatos ieško finansavimo vykdomai veiklai bei jos plėtrai. Be kita ko, kasdienėje veikloje juridiniai asmenys susikuria įvairiausių finansinių prievolių, reikalingų vykdomos veiklos įgyvendinimui. Visgi ypač dinamiškoje šiuolaikinėje verslo aplinkoje nei vienas juridinis asmuo nėra apsaugotas nuo išorinių (pavyzdžiui, pasaulinės ekonominės krizės, pandemijos ar kt.) bei vidinių (pavyzdžiui, prastas įmonės valdymas) veiksnių, galinčių sąlygoti įmonės finansinių sunkumų atsiradimą.

Siekiant užtikrinti rinkos stabilumą, jos dalyvių bei kitų suinteresuotų asmenų teisių apsaugą yra reikalingos ir teisinės priemonės, padedančios iš rinkos pašalinti negyvybingą verslą, ir priešingai – sudarančios galimybes išsaugoti dar gyvybingą bei perspektyvų verslą, taip suteikiant jam antrąją šansą. Būtent šį tikslą įgyvendinti turi nemokumo teisė. Pripažįstama, jog veiksmingas nemokumo teisinio reguliavimo mechanizmas, efektyviai sprendžiantis nurodytus klausimus, yra vienas iš veiksnių skatinančių investicijas bei ekonominę plėtrą šalyje (Clift, 2011, p. 118). Be kita ko, norint užtikrinti veiksmingą įmonių gaivinimo teisinio reguliavimo mechanizmą, reikalinga sukurti tarpusavyje darniai veikiančių nemokumo procesų sistemą.

Būtent siekiant nurodytų tikslų Lietuvoje 2019 m. birželio 13 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2019) (toliau – Juridinių asmenų nemokumo įstatymas arba JANĮ). Vienas iš šio įstatymo ypatumų – į vieną teisės aktą sujungtas, anksčiau atskirais įstatymais reglamentuotas bankroto ir restruktūrizavimo teisinis reguliavimas. Atsižvelgiant į šį įstatymų leidėjo bandymą spręsti egzistavusias nemokumo teisinio reguliavimo problemas bei siekį kurti teisės normų sistemą, efektyviai sprendžiančią juridinių asmenų finansines problemas, yra reikšminga išanalizuoti bankroto ir restruktūrizavimo panašumus, skirtumus bei šių institutų tarpusavio sąveiką atskirose nemokumo proceso stadijose, siekiant įvertinti sukurtos teisės normų sistemos veiksmingumą bei galimus probleminius aspektus.

Darbo tikslas. Šio magistro darbo tikslas – išanalizuoti bankroto ir restruktūrizavimo panašumus, skirtumus bei tarpusavio sąveiką atskirose nemokumo proceso stadijose, siekiant nustatyti nemokumo teisinio reguliavimo, įtvirtinto Juridinių asmenų nemokumo

įstatyme, privalumus bei galimą taikymo problematiką, veiksmingai įgyvendinant įmonių likvidavimo ir reabilitavimo funkcijas.

Darbo uždaviniai. Siekiant įgyvendinti magistro darbo tikslą buvo keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti nemokumo, bankroto ir restruktūrizavimo sampratas.
2. Išanalizuoti bankroto ir restruktūrizavimo santykį nemokumo bylos iškėlimo stadijoje, dėmesį skiriant nemokumo proceso inicijavimo tvarkai ir atitinkamos bylos iškėlimo sąlygoms bei nustatyti galimas nemokumo proceso inicijavimo problemas ir požymius, leidžiančius atskirti kuris – bankroto ar restruktūrizavimo procesas – turėtų būti pradedamas ir įgyvendinamas.
3. Įvertinti bankroto ir restruktūrizavimo santykį kreditorių teisių įgyvendinimo kontekste, nustatyti teisinio reguliavimo panašumų ar skirtumų privalumus bei galimus probleminius aspektus.
4. Įvertinti nemokumo administratoriaus vaidmenį nemokumo procese bei šio subjekto veiklos ir statuso skirtumus ar panašumus bankroto ir restruktūrizavimo procesuose.
5. Įvertinti nemokumo proceso formos keitimo galimybes bei bankroto ir restruktūrizavimo tarpusavio sąveikos ypatumus.
6. Išanalizuoti teisinio reguliavimo pasikeitimus kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės kontekste ir nustatyti įvykdytų teisinio reguliavimo pakeitimų prielaidas bei pasekmes.

Darbo objektas. Atsižvelgiant į šio magistro darbo tikslą ir jam pasiekti iškeltus uždavinius, magistro darbo objektu laikytina Juridinių asmenų nemokumo įstatyme įtvirtinta teisės normų sistema, susijusi su bankroto ir restruktūrizavimo įgyvendinimu nemokių juridinių asmenų atžvilgiu.

Darbe naudojami tyrimo metodai. Magistro darbe naudojami šie mokslinio tyrimo metodai:

1. **Aprašomasis** – šis metodas naudojamas siekiant apžvelgti teisinį reguliavimą, įtvirtantį tyrimui aktualias teorines kategorijas (pavyzdžiui, nemokumo ir nemokumo proceso sąvokas) bei esmines bankroto ir restruktūrizavimo procesų taisykles.
2. **Teleologinis** – šis metodas naudojamas siekiant atskleisti galiojančio teisinio reglamentavimo bei įstatymų leidėjo tikruosius ketinimus ir tikslus, susijusius su reformuotu nemokumo teisiniu reglamentavimu.

3. **Lyginamasis** – šis metodas naudojamas palyginti tam tikrą Juridinių asmenų nemokumo įstatyme numatytą teisinį reguliavimą su užsienio valstybėse egzistuojančiu reglamentavimu.
4. **Loginis** – šis metodas naudojamas siekiant įvertinti Juridinių asmenų nemokumo įstatymo nuostatų praktinę reikšmę, teismų sprendimuose bei teisės doktrinoje esančių pozicijų pagrįstumą bei išreikšti poziciją magistro darbe analizuojamais klausimais.
5. **Sisteminis** – šis metodas naudojamas siekiant nustatyti Juridinių asmenų nemokumo įstatyme įtvirtinto bankroto ir restruktūrizavimo teisinio reguliavimo tarpusavio sąveiką bei įtaką nemokumo teisinio reguliavimo tikslų įgyvendinimui.

Darbo originalumas. Įsigaliojus Juridinių asmenų nemokumo įstatymui Lietuvos teisės doktrinoje praktiškai nėra darbų kompleksiskai analizuojančių šio įstatymo sukurtą teisės normų sistemą, jos ypatumus bei taikymo problematiką. Tam tikros atskiros minėto įstatymo naujovės yra aptariamoms A. Abraitytės magistro darbe „Nemokumo procesų reforma: keliai ir klstkeliai“, S. Mulevičienės straipsnyje „Nemokumo teisės reforma: naujasis Juridinių asmenų nemokumo įstatymas“ bei E. Tamošiūnienės, V. Višinskio, M. Kirkučio ir R. Jokubausko straipsniuose „Juridinių asmenų nemokumo proceso veiksmingumo užtikrinimas“ ir „Nemokumo proceso inicijavimo veiksmingumo problemos“. Visgi, autoriaus žiniomis, Lietuvos teisinėje literatūroje iki šiol nėra darbų, analizuojančių bankroto ir restruktūrizavimo santykį, iš to kylančias problemas bei teigiamus naujojo teisinio nemokumo reglamentavimo aspektus. Taigi, autoriaus žiniomis, tai pirmas magistro darbas šia tema Lietuvoje.

Naudoti šaltiniai. Magistro darbo objektas, tikslas bei uždaviniai suponuoja tai, jog pagrindinis šio darbo šaltinis yra Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, jo parengiamieji dokumentai. Darbe taip pat analizuojama ir naujausia su šio įstatymo taikymu susijusi teismų praktika bei atkreipiamas dėmesys į aktualius teismų išaiškinimus, susijusius su ankstesniu nemokumo teisiniu reglamentavimu. Didelis dėmesys taip pat yra skiriamas tarptautinėms ir nacionalinėms rekomendacijoms bei studijoms, kurios padarė įtaką nemokumo teisinio reglamentavimo reformai Lietuvoje – darbe aptariamoms UNCITRAL Nemokumo teisės teisėkūros gairės, aktualios Europos Komisijos rekomendacijos, Valstybės audito ataskaitos ir kiti dokumentai. Be kita ko, analizuojamos ir doktrinoje (moksliniuose straipsniuose, vadovėliuose, knygose) mokslininkų pateiktos pozicijos įvairiais darbe analizuojamais probleminiais aspektais.

1. NEMOKUMO, BANKROTO IR RESTRUKTŪRIZAVIMO SAMPRATA, ISTORINĖ RAIDA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS SISTEMOJE

1.1. Nemokumo samprata, jos istorinė raida

Visuomenėje yra įprasta, jog vykdydami ūkinę komercinę veiklą ūkio subjektai susikuria įvairiausių prievolių įsipareigojimų, kurie pasižymi tęstiniu ar vėlesniu įvykdymu. Tai gali būti papildomas finansavimas paskolų forma, įvairios paslaugų, pirkimo-pardavimo sutartys ir pan. Natūralu ir tai, jog ūkinę komercinę veiklą vykdančiai įmonei kyla ir nemažai piniginių prievolių, atsirandančių viešosios teisės pagrindu, t. y. reikia mokėti mokesčius, susijusius su vykdoma ūkine komercine veikla, darbuotojais ir pan. Tačiau nei vienas ūkio subjektas nėra apsaugotas nuo tam tikrų išorinių (pavyzdžiui, ekonominė krizė, didelė konkurencija ar pan.) bei vidinių (pavyzdžiui, prastas įmonės valdymas) veiksnių, kurie gali lemti, jog įmonė neturės pakankamai lėšų ar turto savo prisiimtų įsipareigojimų įvykdymui, t. y. taps nemoki.

Įvairiais teisės raidos laikotarpiais nemokumas buvo suvokiamas skirtingai, o nemokumo instituto raidą galima suskirstyti į tris etapus. Visų pirma, šios kategorijos formavimosi pradžioje už nemokumo būseną buvo baudžiamas asmeniškai skolininkas – prievolės neįvykdymas reiškė laisvės netekimą, o nemokumas buvo baudžiamosios teisės reguliavimo dalykas. Vėlesniu laikotarpiu išnyksta baudžiamosios teisės priemonių taikymas nemokaus subjekto atžvilgiu ir ši kategorija priskiriama privatinės teisės reguliavimo sričiai. Išnykus bausmėms už neatsiskaitymą su kreditoriais, skolininkai, siekdami išvengti skolų grąžinimo, pradėjo perleisti savo turtą tretiesiems asmenims. Šiuo laikotarpiu susiformuoja *actio Pauliana* institutas. Galiausiai pasiekiamas trečiasis ir moderniausias teisės raidos etapas, kai nemokumo institutas laikomas privatinės teisės dalyku, išskyrus tam tikras nemokumo rūšis, kurios yra baudžiamos. Būtent trečiajame nemokumo instituto raidos etape nemokumo sąvoka pradeda vartoti kaip pagrindas bankroto procedūroms (Višinskis *et al*, 2006, p. 17).

Norint tinkamai suprasti šio darbo tyrimo objektą yra tikslinga išsiaiškinti nemokumo sąvokos turinį nemokumo teisės kontekste bei išnagrinėti jos istorinę raidą Lietuvos teisės sistemoje.

Visų pirma, reikia pažymėti, jog būtent pinigų trūkumo nulemtas skolininko nepajėgumas apmokėti savo prievolių, kurių mokėjimo terminai suėję arba būsena, kai skolininkas nebeturi pakankamai mokėjimo priemonių ir todėl nebegali laiku vykdyti savo skolinių įsipareigojimų, kurių mokėjimo terminai yra suėję, doktrinoje yra apibūdinama kaip nemokumas.

Visgi būtina atkreipti dėmesį į tai, jog aukščiau apibūdinta nemokumo teorinė samprata skiriasi nuo įvairių valstybių įstatymuose pateiktų nemokumo kriterijų, kurie yra pagrindas iškelti nemokumo bylą (Kavalnė *et al*, 2009, p. 66). Galima pastebėti, kad teismų praktikoje teorinė nemokumo kategorija dar yra vadinama faktiniu nemokumu, o įstatymuose įtvirtinti pagrindai nemokumo bylos iškėlimui yra vadinami teisiniu nemokumu. Antai vienoje iš bylų Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, jog reikia išskirti faktinį ir teisinį įmonės nemokumą. Teisinis įmonės nemokumas konstatuojamas priėmus nutartį iškelti įmonei bankroto bylą dėl nemokumo. Tačiau jau iki to momento gali egzistuoti faktinis įmonės nemokumas, kurį patvirtina byloje nustatytų aplinkybių visuma (Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis).

Svarbu paminėti, jog šiam darbui didžiausią reikšmę turi teisinė nemokumo kategorija, nes būtent nuo įstatyme įtvirtintų kriterijų, apibrėžiančių juridinio asmens nemokumą, priklauso nemokumo proceso iškėlimo galimybės.

Nors nemokumo sąvoka yra vartojama įvairiuose Lietuvos teisės aktuose (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse), kriterijus, kuriems egzistuojant galima konstatuoti juridinio asmens nemokumą, pirmą kartą įtvirtino Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (toliau – ĮBĮ) (Įmonių bankroto įstatymas, 1992). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog tokį nemokumo sąvokos dualizmą galima paaiškinti įvertinus ta pačia sąvoka siekiamų tikslų skirtumus: ĮBĮ įtvirtinta nemokumo samprata buvo skirta tam, kad nustačius įstatyme įtvirtintus nemokumo kriterijus būtų iškelta bankroto byla ir imtasi kolektyvinius kreditorių visumos interesus apsaugančių priemonių. Tuo tarpu nemokumo sąvoka, kuri vartojama ne bankroto bylos iškėlimo kontekste, skirta ginti kitų teisinių santykių dalyvių (ne skolininko) interesus neatsižvelgiant į tai, ar skolos yra pasiekusios tam tikrą lygį (Norkus, 2013, p. 6). Visgi pažymėtina, jog minėtoje pirmojoje ĮBĮ redakcijoje konkreti nemokumo sąvoka pateikiama nebuvo. Nepaisant to, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad šio įstatymo 3 str. 1 p. buvo numatytas bankroto bylos iškėlimo pagrindas, nurodantis, jog bankroto byla iškeliamą pagal kreditorių pareiškimus dėl nemokumo, o tokie pareiškimai gali būti pateikti pasibaigus trims mėnesiams po termino, nustatyto įstatymuose, kituose norminiuose aktuose, taip pat kreditorių ir įmonės sutartyse, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus reikalavimo įvykdyti finansinius įsipareigojimus, jei sutartyse terminas nenustatytas, nurodant, kad skolininkas neturi pakankamai turto savo prievolėms įvykdyti. Įvertinus tokią bankroto bylos iškėlimo sąlygą galima daryti išvadą, jog jau pirmuosiuose su nemokumu susijusiuose teisės aktuose nemokumas buvo vertinamas

atsižvelgiant į du kriterijus – negalėjimą atsiskaityti su kreditoriais (išorinį nemokumo požymį) ir turto nepakankamumą (vidinį nemokumo požymį) (Kavalnė *et al*, 2009, p. 67).

Pirmą kartą tiesiogiai nemokumo sąvoka, kaip pagrindas bankroto procedūroms, buvo įtvirtinta 1997 m. liepos 4 d. ĮBĮ redakcijoje (Įmonių bankroto įstatymas, 1997). Šio įstatymo 2 str. 8 d. įtvirtinta, jog įmonės nemokumas - įmonės būseną, kai jos finansiniai įsipareigojimai lygūs jos turtui arba jį viršija. Įvertinus tiesioginę teisinio nemokumo reglamentavimo pradžią galima daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas susiejo šią kategoriją būtent su minėtu vidiniu nemokumo požymiu, t. y. turto nepakankamumu.

Kiek pakoreguota įmonės nemokumo sąvoka buvo įtvirtinta 2001 m. balandžio 11 d. ĮBĮ redakcijoje (Įmonių bankroto įstatymas, 2001). Šio įstatymo 2 str. 8 d. įtvirtinta naujoji nemokumo samprata, kuri numatė, jog įmonės nemokumas – tai įmonės būseną, kai ji neatsiskaito su kreditoriumi (kreditoriais) praėjus trims mėnesiams po termino, nustatyto įstatymų, kitų teisės aktų, taip pat kreditoriaus ir įmonės sutartyse įmonės įsipareigojimams įvykdyti, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus (kreditorių) reikalavimo įvykdyti įsipareigojimus, jeigu sutartyse terminas nebuvo nustatytas, ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Galima pastebėti, kad naujoji teisinio nemokumo kategorija jau apėmė tiek išorinį, tiek vidinį nemokumo požymius. Atsižvelgiant į tai, jog naujai apibrėžus nemokumo sąvoką bankroto byla galėjo būti keliami kai pradelsti įmonės įsipareigojimai viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės, kai kurie autoriai laiko tai esminiu aptariamoms ĮBĮ redakcijos privalumu, nes iki šios redakcijos išgaliojimo nemokumo sąvoka buvo siejama su viso turto ir įsipareigojimų santykiu, todėl pradėjus bankroto procesą įmonėje paprastai nebelikdavo likvidaus turto ir kreditoriai patirdavo didelių nuostolių (Narvilas, 2005, p. 54). Visgi minėtą nemokumo sąvoką galima vertinti ir kritiškai, atkreipiant dėmesį į tai, jog tokiu būdu pagal šį sąvokoje apibrėžtą požymį daugiau įmonių laikomos nemokiomis, o tai neatspindi realios įmonių padėties šalyje. Pavyzdžiui, balansinė turto vertė, pagal kurią vertinamas įmonės mokumas, yra finansininkų dirbtinai padidinama ar pamažinama, o balansiniai duomenys įmonės mokumą (įmonės turto ir įsipareigojimų santykį) atspindi tik konkrečiu metu (Bernotaitė, 2005, p. 14).

Doktrinoje pastebima, jog toks teisinis nemokumo sąvokos apibrėžimas reiškia, kad teismas, sprenddamas klausimą ar įmonė yra moki, ar nemoki, yra įstatymo įpareigotas jos finansinės būklės rezultatus vertinti visų pirma remdamasis balanso duomenimis. Negana to, tokia nemokumo sąvokos formulotė suponuoja išvadą, jog įmonės nemokumui nustatyti pakanka, kad teismui kartu su pareiškimu dėl bankroto bylos iškėlimo būtų pateikti įrodymai apie tai, kad įmonė tris mėnesius uždelsė atsiskaityti su kreditoriumi ir

įmonės balansas, patvirtinantis, jog pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Taigi šiuo atveju iš dalies lyg ir nebetenka prasmės visos tos įrodymų rinkimo priemonės, kurių imtis, siekiant išsiaiškinti tikrąją finansinę įmonės padėtį, teismą įgalino ĮBĮ nuostatos. Tai ne tik teorinė netinkamo įstatymo aiškinimo prielaida, nes teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių, rodančių, jog minėta įstatymo nuostata būtent taip ir buvo interpretuojama (Višinskis *et al*, 2006, p. 32).

Galima teigti, jog įvertinęs mokslininkų pabrėžtą nemokumo sąvokos ydingumą, įstatymų leidėjas ėmėsi pokyčių šioje srityje. 2008 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojusioje ĮBĮ (Įmonių bankroto įstatymas, 2008) redakcijoje buvo pateikta nauja nemokumo sąvoka. Aptariamo teisės akto 2 str. 8 d. įtvirtinta, jog įmonės nemokumas - įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Visgi, net ir pakoregavus nemokumo sąvoką, išliko tam tikrų jos probleminių aspektų. Galima atkreipti dėmesį į tai, jog toks teisinis nemokumo reguliavimas suponuoja išvadą, kad juridinis asmuo gali būti nemokus, nes yra nepajėgus vykdyti savo finansinių įsipareigojimų, bet yra mokus, nes jo pradelsti įsipareigojimai neviršija pusės į jo balansą įrašytos turto vertės. Be kita ko, tokia nemokumo samprata nesudaro sąlygų laiku reaguoti į skolininko finansines problemas, atveria kelią skolininkams nuolat turėti didelę pradelstų įsipareigojimų dalį bei balansuoti ties įstatyme apibrėžta riba ir sąžiningai arba nesąžiningai tikėtis, kad jo padėtis pasitaisys ateityje. Doktrinoje galima rasti nuomonių, skatinusių pasekti kitų valstybių pavyzdžiu ir nemokumą sieti tik su negalėjimu įvykdyti prievolių, kurių įvykdymo terminai jau suėję, taip sukuriant galimybes teismui įvertinus visus faktinius duomenis, neinicijuoti bankroto laikinų sunkumų turinčių juridinių asmenų atžvilgiu (Norkus, 2013, p. 10-11).

Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, jog minėta nemokumo sąvoka buvo kritikuojama ir dėl to, jog įmonių finansinėse ataskaitose nėra išskiriami pradelsti įsipareigojimai, todėl nustatyti įmonės nemokumą, t. y. nustatyti, ar šie viršija pusę įmonės turto, yra sudėtinga ir galima tik gavus tikslesnius duomenis iš įmonės buhalterijos, o tai ne visada operatyviai pavyksta padaryti net teismui. Be kita ko, esant tokiam nemokumo apibrėžimui, yra dar sudėtingiau nustatyti, nuo kada įmonė atitinka nemokumo būseną ir kada vadovai turėjo inicijuoti bankrotą (Bankroto proceso valdymas ir kontrolė..., 2014). Įvertinus minėtas pastabas akivaizdu, jog nemokumo sąvokai, kuri yra nemokumo procedūrų pradžios pagrindas, buvo reikalingos korekcijos siekiant užtikrinti rinkos stabilumą bei kreditorių ir skolininkų interesų balansą.

Siekiant užtikrinti objektyvesnę ir aiškesnę skolininko finansinės padėties įvertinimą bei sudaryti prielaidas juridinio asmens bankroto bylą iškelti nedelsiant, kai dėl bankroto bylos iškėlimo kreipiasi juridinio asmens vadovas arba likvidatorius (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018), įstatymų leidėjas vykdydamas nemokumo sistemos reformą sujungiant bankroto ir restruktūrizavimo reguliavimą į vieną 2019 m. birželio 13 d. priimtą Juridinių asmenų nemokumo įstatymą, įtvirtino ir naują nemokumo sąvoką. JANĮ 2 str. 7 d. numato, jog juridinio asmens nemokumas – tai juridinio asmens būseną, kai juridinis asmuo laiku negali vykdyti turtinių prievolių arba juridinio asmens įsipareigojimai viršija jo turto vertę. Reikia atkreipti dėmesį, jog naujoji ir šiuo metu galiojanti teisinė nemokumo samprata įtvirtina alternatyvius kriterijus, leidžiančius pripažinti juridinį asmenį nemokiu. Galima pažymėti ir tai, jog alternatyvus nemokumo vertinimas pasitelkiant likvidumo (negalėjimo įvykdyti įsipareigojimus) arba balanso (įsipareigojimų santykio su įmonės turimu turtu) testus sutinkamas ir kitose Europos Sąjungos valstybėse, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, Portugalijoje, Lenkijoje ir kt. (Europos Komisijos studija..., 2016). Be kita ko, tokia nemokumo samprata atspindi ir tarptautines rekomendacijas, kuriose nurodoma, jog juridinio asmens nemokumo nustatymui gali būti taikomas tiek likvidumo, tiek balanso testai, ir tokiais atvejais procedūros galėtų būti pradėtos, kai vienas iš testų gali būtų patenkinamas (UNCITRAL nemokumo teisės teisėkūros gairės, 2005). Pažymėtina ir tai, jog po minėtos reformos apjungus bankroto ir restruktūrizavimo teisinį reguliavimą nemokumas suprantamas kaip sąlyga, kuriai esant pirmiausia reikia apsvarstyti galimybę taikyti restruktūrizavimo procesą (Mulevičienė, 2019, p. 65). Tokiu būdu yra dar aiškiau išreiškiamas JANĮ siekis suteikti prioritetą restruktūrizavimui bankroto atžvilgiu, nors ankstesniame teisiniame reguliavime juridinio asmens nemokumas buvo pagrindas atsisakyti taikyti restruktūrizavimą.

Nagrinėjamos temos kontekste svarbu atkreipti dėmesį ir į dar vieną JANĮ naujovę – šiuo įstatymu taip pat buvo įtvirtintas ir nemokumo proceso apibrėžimas. Minėto teisės akto 2 str. 23 d. numatyta, jog kai įstatymo nuostatos taikomos ir juridinio asmens restruktūrizavimo procesui, ir juridinio asmens bankroto procesui, vartojama sąvoka „nemokumo procesas“, t. y. nemokumo proceso sąvoka apima bankroto ir restruktūrizavimo procesus. Galima pažymėti, jog šių procesų sujungimas į bendrą nemokumo procesą sudaro galimybę pasirinkti, kuris procesas (restruktūrizavimo ar bankroto) labiau atitinka nemokaus skolininko ir jo kreditorių interesus, t. y. kurį procesą pasitelkus bus efektyviau ir veiksmingiau išspręstos nemokumo problemos (Tamošiūnienė *et al.*, 2020a, p. 48).

Iš to kas aptarta, galima apibendrinti, jog tiek teorinė, tiek teisinė nemokumo kategorijos yra ypač svarbios siekiant sukurti teisės normų sistemą, leidžiančią užtikrinti rinkos stabilumą, kreditorių bei skolininkų teisių balansą, tačiau būtent teisinė nemokumo samprata įtvirtina kriterijus, kurie yra pagrindas nemokumo procesams pradėti. Lietuvos teisėje vyko nuolatinė teisinės nemokumo sampratos adaptacija, siekiant sukurti sistemą, kuri padėtų laiku iš rinkos eliminuoti negyvybingus juridinius asmenis, o paskutinė šios srities teisės reforma modernizavo nemokumo teisinį reguliavimą sudarant galimybę pasirinkti konkretaus juridinio asmens būseną atitinkantį procesą, t. y. įmonės likvidavimą bankroto pagalba arba įmonės mokumo atkūrimą ir tolesnį veiklos vystymą ją restruktūrizuojant.

1.2. Bankroto samprata

Kaip jau minėta, konstatavus juridinio asmens nemokumą, šioje srityje reformuota Lietuvos teisės normų sistema siūlo du galimus variantus – juridinį asmenį reabilituoti ir sudaryti sąlygas tolimesnei jo veiklos tęsai arba tokį subjektą likviduoti kiek įmanoma patenkinus jo kreditorių reikalavimus, t. y. įgyvendinti juridinio asmens bankroto procedūras.

Galima pažymėti tai, jog priėmus JANĮ, įstatymuose nebeliko bankroto sąvokos apibrėžimo. Iki 2014 m. liepos 1 d. galiojusioje ĮBĮ redakcijoje (Įmonių bankroto įstatymas, 2012) bankrotas buvo apibrėžiamas kaip nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka. Tuo tarpu paskutinės ĮBĮ redakcijos (Įmonių bankroto įstatymas, 2018) 2 str. 1 d. bankrotas buvo apibrėžiamas kaip teisės aktų nustatyta tvarka pripažinta įmonės nemokumo būseną, kai siekiama šios būsenos pabaigos iš įmonės turto tenkinant kreditorių reikalavimus ir užtikrinant kreditorių ir įmonės interesų pusiausvyrą. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog net ir nelikus bankroto apibrėžimo šią sritį reguliuojančiame teisės akte, doktrinoje ši kategorija suprantama panašiai. Antai mokslininkų darbuose galima rasti teiginių, jog bankrotas – tai procedūrų, kurios taikomos įmonei skolininkei, kai dėl susidariusių skolų nebėra prasmės vykdyti ūkinę komercinę veiklą, pasekmė, t. y. įmonė pripažįstama bankrutavusia ir likviduojama (Mikuckienė, 2008, p. 35).

Pažymėtina, jog užsienio valstybių teisės sistemose galima rasti ir kiek kitokių bankroto sampratų. Antai Jungtinėse Amerikos Valstijose bankrotas suprantamas kaip atskirų teisės normų rinkinys, skirtas išspręsti ir nustatyti skolininko santykius su kreditoriais. (Weinstein, 1988, p. 36). Tokia bankroto samprata yra panaši į Lietuvos

teisės doktrinoje sutinkamą bankroto teisės sąvoką, kuri reiškia teisės institutą, kurio normos reglamentuoja teisinius santykius, susiklostančius skolininkui nesugebant vykdyti savo įsipareigojimų ir patenkinti kreditorių reikalavimų, bei su tuo susijusius teisinius santykius (Kavalnė *et al*, 2009, p. 42).

Tuo tarpu šiuolaikinėje Rusijos teisėje bankroto terminas laikomas sinonimu nemokumo terminui (išskyrus tyčinį bankrotą). Tai patvirtina ir Rusijos nemokumo (bankroto) įstatymas, kurio net pavadinime matyti, jog įstatymų leidėjas šiuos terminus tapatina. Visgi daugelis Rusijos mokslininkų ne kartą pabrėžė, kad šiuos terminus būtina diferencijuoti. Todėl M. V. Teliukina Rusijos Federacijos nemokumo (bankroto) įstatymo komentare pažymėjo, jog terminą „bankrotas“, įtvirtintą įstatyme, būtina vartoti siaurąja prasme, kaip skolininko būseną, atsirandančią nuo to momento, kai teismas pripažįsta skolininką bankrutavusiu ir pradedamos skolininko likvidavimo procedūros. O terminas „nemokumas“ vartotinas plačiąja prasme, kaip skolininko būklė visų teisminių bankroto procedūrų metu (Mikuckienė, 2008, p. 34).

Vertinant bankroto kategoriją ir jos sampratą Lietuvos teisės sistemoje galima atkreipti dėmesį ir į doktrinoje nagrinėjamas bankroto teisinio reguliavimo kryptis. Teisės mokslininkai išskiria dvi pagrindines minėtas kategorijas, kuriomis remiantis įstatymų leidėjas gali pasirinkti teisinio reguliavimo prioritetus: (i) likvidacinė – pasirinkus šią kryptį pagrindiniu bankroto proceso tikslu tampa įmonės likvidavimas; (ii) reabilitacinė – kai naudojamos visos priemonės, galinčios padėti pašalinti finansinius nesklandumus, atkurti įmonės skolininkės mokumą, o įmonės likvidavimas galimas tik jei įrodomas visiškas ūkio subjekto nesugebėjimas vykdyti veiklą (Kavalnė *et al*, 2009, p. 198).

Įvertinus nurodytas bankroto sampratas bei šios kategorijos teisinio reguliavimo kryptis, galima daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas yra pasirinkęs būtent likvidacinę bankroto teisinio reguliavimo kryptį, o dėl šios priežasties Lietuvos teisės sistemoje bankrotas turėtų būti suprantamas kaip tam tikra nemokios įmonės būseną, kuomet teisinių procedūrų pagalba yra siekiama patenkinti kreditorių reikalavimus bei iš rinkos pašalinti komerciškai neveiksnių juridinių asmenį. Atsižvelgiant į išdėstytą, akivaizdu, jog bankrotas yra neatsiejamas nuo kitos teisinės kategorijos – bankroto proceso, kurio metu yra įgyvendinami bankroto sąvokoje įtvirtinti tikslai. Atsižvelgus į tai kas aptarta, o taip pat ir šio darbo tyrimo objektą, svarbu aptarti ir bankroto proceso sampratą.

Bankroto proceso sąvoka buvo įtvirtinta ĮBĮ 2 str. 2 d. Remiantis šia norma, bankroto procesas buvo suprantamas kaip teismo arba ne teismo tvarka vykdomų įmonės bankroto procedūrų visuma. Galima teigti, jog tokia abstrakti sąvoka menkai atskleidžia aptariamo proceso esmę ir tik trumpai nurodo galimas bankroto proceso formas. Visgi vertinant

bankroto proceso sampratą, reikėtų atkreipti dėmesį į šios kategorijos tikslus bei paskirtį. Tikslais, kurių yra siekiama aptariama procedūra, galima laikyti: (i) siekį užtikrinti veiksmingą *ex post* proceso rezultatą, t. y. bankroto procesas turėtų maksimaliai padidinti juridinio asmens vertę (vertinant pinigine išraiška), kurią galima padalyti tarp skolininko, kreditorių ir galbūt kitų suinteresuotų šalių (pavyzdžiui, darbuotojų); (ii) skolos vaidmens išsaugojimą tinkamai nubaudžiant bankrutuojančio subjekto valdymo organus.

Pažymėtina, jog kai kurie autoriai kaip bankroto proceso tikslą išskiria ir tai, jog šiuo institutu turėtų būti vengiama visiško prioriteto suteikimo tam tikriems kreditorių reikalavimams (Hart, 2006, p. 3-5). Visgi, vertinant šią poziciją reikėtų pažymėti, jog bankroto proceso teisinis reguliavimas turi būti konstruojamas atsižvelgiant į tam tikrą teisės normų nulemtą kreditorių reikalavimų pirmumą (pavyzdžiui, kai reikalavimo teisė yra užtikrinta daiktine teise). Be kita ko, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, jog kai kurie autoriai kreditorių lygiateisiškumo užtikrinimo visgi nelaiko bankroto proceso tikslu – yra nurodoma, jog lygiateisiškumo užtikrinimas nėra galutinis rezultatas, kurio siekiama bankroto procedūromis, o būtent dėl šios priežasties tai ir neturėtų būti laikoma tikslu. Lygiateisiškumas yra svarbus, nes jis padeda užtikrinti kreditorių reikalavimų patenkinimą, todėl galėtų būti įvardijamas bankroto proceso principu, t. y. tam tikra pamatine idėja, parodančia kokiais būdais siekiama bankroto procesui keliamų tikslų (Kavalnė *et al*, 2009, p. 33).

Doktrinoje galima rasti pavyzdžių, kai bankroto proceso samprata yra aiškinama atsižvelgiant į šios kategorijos tikslus. Antai V. Mikuckienė nurodo, jog bankroto procesu laikytina normų, reguliuojančių teismo, kitų bankroto procese dalyvaujančių asmenų (skolininko, kreditorių, administratoriaus) procesinius veiksmus, visuma, taikoma nemokiam skolininkui ir skirta proporcingai patenkinti kreditorių reikalavimus (Mikuckienė, 2008, p. 36). Nors nurodyta bankroto proceso sąvoka atkreipia dėmesį į šios kategorijos tikslus, visgi ji nėra visiškai tiksli. Galima pažymėti, jog procesas visada turėtų būti suprantamas kaip tam tikrų procesinių veiksmų visuma. Tuo tarpu nurodant, jog bankroto procesas reiškia tam tikrų normų visumą, ši sąvoka yra painiojama su minėta bankroto teisės sąvoka.

Galima daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas atsižvelgė į poreikį koreguoti bankroto proceso sampratą ir JANĮ įtvirtino, jog juridinio asmens bankroto procesas – tai visuma įstatymo nustatytų procedūrų, kuriomis teismo arba ne teismo tvarka siekiama likviduoti juridinį asmenį, tenkinant kreditorių reikalavimus juridinio asmens turtu. Pažymėtina, jog tokia bankroto proceso samprata visapusiškiau atspindi šios kategorijos paskirtį bei leidžia aiškiau suprasti jos tikslus.

Atsižvelgiant į tai, kas buvo aptarta, svarbu pažymėti, jog konstatavus įmonės nemokumą daugeliu atveju neišvengiama yra situacija, kuomet šio subjekto gyvybingumo atkurti nepavyks, o siekiant užtikrinti kreditorių teisių apsaugą toks juridinis asmuo turi būti likviduojamas siekiant skolinių įsipareigojimų įvykdymo kuo didesne apimtimi. Būtent aptartų aplinkybių nulemtą juridinio asmens būseną galime laikyti bankrotu, tačiau ši sąvoka yra neatsiejama nuo bankroto proceso, kurio metu yra įgyvendinami visi procesiniai veiksmai, leidžiantys pasiekti pagrindinį šios procedūros tikslą – kreditorių reikalavimų patenkinimą.

1.3. Restruktūrizavimo samprata, tikslas bei paskirtis

Nors, kaip minėta, tam tikrais atvejais juridinio asmens likvidavimas bankroto proceso pagalba yra neišvengiamas, visgi tokia įmonės pabaiga gali sukelti neigiamus ekonominius bei psichologinius padarinius – dažnu atveju nėra galimybės patenkinti visų kreditorių reikalavimų, esant dideliame bankrotų skaičiui mažėja pasitikėjimas valstybės ekonomine ir teisine aplinka, asmenys netenka darbo, valstybė praranda pajamų šaltinį mokesčių forma ir pan. Dėl šios priežasties yra reikalingos tam tikros teisinės procedūros, galinčios padėti finansinių sunkumų turinčiam, tačiau dar gyvybingam juridiniam asmeniui, įgyvendinti ūkinės komercinės veiklos reformas, kurios padėtų įmonei atkurti vykdomos veiklos pelningumą.

Būtent tokiu teisiniu instrumentu Lietuvos teisės sistemoje galime laikyti juridinių asmenų restruktūrizavimą. Dar 1998 m. spalio 20 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įmonių kapitalo sanavimo ir restruktūrizavimo įstatymas (Įmonių kapitalo sanavimo ir restruktūrizavimo įstatymas, 1998), tačiau šis teisės aktas nepateikė restruktūrizavimo sampratos, o pačias įmonių gaivinimo procedūras reguliavo itin siaurai. Visgi galima atkreipti dėmesį į šiuo įstatymų įtvirtintą sanavimo procedūrą, kurią galima laikyti tam tikru restruktūrizavimo pirmtaku. Pats sanavimas turėtų būti suprantamas kaip administracinės, ekonominės ir finansinės priemonės su valstybės ar trečiųjų asmenų finansine garantija (Narvilas, 2005, p. 54), skirtos padėti juridiniams asmenims spręsti iškilusius finansinius sunkumus.

Nepaisant to, kalbant apie restruktūrizavimą, pirmuoju rimtesniu teisiniu reguliavimu reikėtų laikyti 2001 m. kovo 20 d. priimtą Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymą (toliau – ĮRI) (Įmonių restruktūrizavimo įstatymas, 2001). Nors tai buvo žingsnis į priekį siekiant į rinką sugrąžinti gyvybingus juridinius asmenis, visgi nustatytas griežtas teisinis reglamentavimas buvo viena iš esminių restruktūrizavimo

problemų. Toks reglamentavimas reikalavo kvalifikuotų specialistų paslaugų, didelės atsakomybės už restruktūrizavimo plane numatytų priemonių veiksmingumą ir lėmė tai, kad restruktūrizavimo bylų buvo keliami mažai, o mažos įmonės beveik neturėjo galimybių bei išteklių restruktūrizavimo procesui pradėti (Narvilas, 2005, p. 56).

Visgi reikia atkreipti dėmesį, jog ĮRĮ įtvirtino įmonių restruktūrizavimo sąvoką. Šio įstatymo 2 str. 3 d. nurodyta, kad įmonės restruktūrizavimas yra visuma įstatymo nustatytų procedūrų, kuriomis siekiama išsaugoti ir plėtoti įmonės veiklą, sumokėti skolas ir išvengti bankroto gaunant įmonės kreditorių pagalbą, taikant ekonomines, technines, organizacines ir kitas priemones. Ši sąvoka iš esmės atitinka doktrinoje vyraujančią įmonės restruktūrizavimo sampratą. Mokslininkų darbuose nurodoma, jog įmonės restruktūrizavimas suprantamas kaip įvairių veiksmų, kuriais siekiama padidinti juridinio asmens veiklos efektyvumą iš naujo pertvarkant organizacinius pastarojo vienetų (organizacinę – administracinę struktūrą) arba visuma įvairių priemonių, taikomų siekiant padidinti įmonės konkurencingumą ir kartu jos vertę (Bivainis, Tamošiūnas, 2003, p. 8).

Įvykdžius jau minėtą nemokumo sistemos reformą, JANĮ nenustato restruktūrizavimo (kaip ir bankroto) sąvokos – pateikiama tik restruktūrizavimo proceso samprata. Vertinant Europos Sąjungos teisinio reguliavimo kontekstą, galima atkreipti dėmesį, jog 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2019/1023 (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019/1023, 2019) restruktūrizavimas suprantamas kaip skolininko turto ir įsipareigojimų arba bet kurios skolininko kapitalo dalies, įskaitant akcinį kapitalą, sudėties, sąlygų ar struktūros pakeitimas arba šių elementų derinys, įskaitant turto ar verslo dalies pardavimą, siekiant suteikti įmonei galimybę visiškai arba iš dalies tęsti veiklą.

Analizuojant restruktūrizavimo sampratą, atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog užsienio teisės doktrinoje (užsienio valstybių teisės aktuose) norint apibūdinti įmonių gaivinimo procedūras, kurios savo esme yra panašios į Lietuvos teisės aktuose įtvirtintą įmonių gaivinimo procedūrą, dažnai yra vartojamas reorganizavimo terminas, o restruktūrizavimo terminas – norint apibūdinti neformalias įmonių gaivinimo procedūras (angl. *Informal Rescue Procedures*) (Barakauskas, 2016, p. 28). Ši situacija leidžia daryti išvadą, jog tarptautiniu mastu nėra susiformavusi vieninga restruktūrizavimo termino reikšmė.

Įvertinus tiek ankstesnį, tiek dabartinį teisinį reguliavimą bei atsižvelgus į doktrinoje vyraujančias pozicijas, galima daryti išvadą, jog restruktūrizavimo kategorija yra ypač glaudžiai susijusi su restruktūrizavimo proceso kategorija, nes iš esmės restruktūrizavimas yra suprantamas kaip visuma tam tikrų veiksmų, kuriais siekiama

pakeisti juridinio asmens veiklą ar struktūrą taip pakreipiant įmonės veiklą teigiama linkme. Atsižvelgiant į tai bei įvertinus ir šio darbo tyrimo objektą, yra svarbu aptarti restruktūrizavimo proceso sampratą.

Kaip minėta, JANĮ nenustato restruktūrizavimo sąvokos, tačiau įtvirtinta šios kategorijos proceso sampratą. Minėto įstatymo 2 str. 10 d. numatyta, jog juridinio asmens restruktūrizavimo procesas yra visuma šio įstatymo nustatytų procedūrų, kuriomis siekiama įveikti juridinio asmens finansinius sunkumus, išsaugoti jo gyvybingumą ir išvengti bankroto, gaunant kreditorių pagalbą finansiniams sunkumams įveikti, taikant ekonomines, technines, organizacines ir kitas priemones. Reikia pažymėti, jog ši restruktūrizavimo proceso sąvoka yra artima restruktūrizavimo sąvokai, kuri buvo įtvirtinta ĮRĮ. Dėl šios priežasties dar kartą galima patvirtinti, jog aiškios takoskyros tarp šių dviejų kategorijų nėra – tai yra ypač tarpusavyje susijusios sąvokos.

Tiek restruktūrizavimo, tiek restruktūrizavimo proceso terminuose atsiskleidžia vienas iš šio instituto tikslų – apsaugoti juridinį asmenį nuo bankroto. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat atkreipiamas dėmesys į šį restruktūrizavimo tikslą. Antai vienoje iš bylų kasacinis teismas išaiškino, jog įmonės restruktūrizavimas atliekamas turint tikslą persikirstyti įmonės įsiskolinimus ir jų apmokėjimo terminus bei tvarką tam, kad būtų išvengta bankroto ir atkurta įmonės normali ūkinė veikla. Sunkumų turinčios įmonės veiklą siekiama atgaivinti įvairiomis priemonėmis: atidedamas įsipareigojimų vykdymas kreditoriams arba jie sumažinami pertvarkant įmonės veiklą; iškelus restruktūrizavimo bylą įmonei, kol jos veikla stabilizuojama, suteikiama apsauga nuo kreditorių: sustabdomi išieškojimai, netesybų ir palūkanų skaičiavimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis). Visgi kai kurie mokslininkai atkreipia dėmesį į tai, jog pagrindiniu restruktūrizavimo procedūrų tikslu turėtų būti laikomas siekis patenkinti kreditorių reikalavimus (Kavalnė *et al.*, 2009, p. 34). Reikia atkreipti dėmesį, jog JANĮ priėmimu siekiama iš esmės pakeisti Lietuvos nemokumo teisėje susiklosčiusią ilgametę ir neigiamai vertintą tendenciją, kai įmonėms susidūrus su finansiniais sunkumais dažniausiu šių sunkumų padariniu tapdavo likvidavimas dėl bankroto. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos duomenimis, vien 2018 metais bankroto bylos buvo iškeltos 2094 įmonėms, o restruktūrizavimo bylos – tik 27 įmonėms. Be to, net ir pradėjus restruktūrizavimo procesus, tik menka jų dalis baigdavosi sėkmingai, t. y. įmonės mokumo atstatymu. Be kita ko, tiek Europos Sąjungos, tiek tarptautiniu politiniu lygmeniu jau seniai vyrauja moksliniais tyrimais grįsta nuomonė ir politinė valia, kad tinkamas ir efektyvus restruktūrizavimo režimas yra viena pagrindinių priemonių šalių ekonominei situacijai gerinti ir konkurencingumui

didinti (Mulevičienė, 2019, p. 2). Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog šiuo metu nebegalima vieninteliu ir svarbiausiu restruktūrizavimo, jo proceso, tikslu laikyti kreditorių reikalavimų patenkinimą – įvertinus teigiamą sėkmingo restruktūrizavimo proceso įtaką ekonomikai galima teigti, jog minėtas tikslas yra derinamas su siekiu į rinką grąžinti ekonomiškai efektyvią veiklą vykdančių juridinių asmenį.

Bankrotas, nors kartais ir neišvengiama juridinio asmens būseną, dažnai sukelia neigiamus ekonominius ir psichologinius padarinius. Dėl šios priežasties yra ypač svarbu laiku atpažinti dar gyvybingas įmones ir teisinių procesų pagalba suteikti pastarosioms galimybę įvykdyti tam tikras organizacines, ekonomines pertvarkas, kurio leistų padengti skolinius įsipareigojimus bei sugrįžti į rinką. Būtent tokiu institutu galima laikyti restruktūrizavimą. Nors šis terminas yra itin glaudžiai susijęs su restruktūrizavimo proceso terminu, galima teigti, jog restruktūrizavimu laikytina visuma priemonių, kuriomis yra vykdomi juridinio asmens veiklos ar organizaciniai pokyčiai, padedantys išvengti bankroto kartu tenkinant kreditorių reikalavimus. Tokia šios kategorijos samprata leidžia išskirti ir šiomis dienomis vienodai svarbius jos tikslus – išvengti įmonės likvidavimo bei patenkinti kreditorinius reikalavimus.

2. BANKROTO IR RESTRUKTŪRIZAVIMO SANTYKIS ATSKIROSE NEMOKUMO PROCESO STADIJOSE

Vykdamas jau minėtą nemokumo teisės sistemose reformą, pagrindiniu tikslu, kurio siekiama priimant JANĮ, įstatymų leidėjas nurodė nemokumo procesų efektyvumo padidinimą ir sąlygų išsaugoti gyvybingą verslą sudarymą (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018). Naujuoju įstatymu ne tik buvo reformuotos ar įvestos tam tikros teisinės kategorijos (pavyzdžiui, nemokumo samprata, nemokumo proceso samprata), tačiau įvykdyti ir pačių nemokumo procedūrų pakeitimai. Atsižvelgiant į tai, toliau darbe bus nagrinėjamas bankroto ir restruktūrizavimo procesų santykis tose nemokumo proceso stadijose, institutuose, kuriuose JANĮ įnešė daugiausiai naujovių arba atskleidė naujus probleminius aspektus.

2.1. Bankroto ir restruktūrizavimo bylos iškėlimas

2.1.1. Bankroto ir restruktūrizavimo bylų iškėlimo sąlygos

Kaip jau minėta, remiantis JANĮ nuostatomis, juridinio asmens nemokumas yra pagrindas vykdyti tiek bankroto, tiek restruktūrizavimo procedūras. Vienas iš esminių šių procesų skirtumų, leidžiančių nustatyti, kokia procedūra turi būti pasirinkta, yra nemokumo bylos iškėlimo sąlygos. JANĮ 21 str. 1 d. įtvirtinta, jog restruktūrizavimo byla keliami jeigu tenkinamos visos šios sąlygos: (i) juridinis asmuo turi finansinių sunkumų; (ii) juridinis asmuo yra gyvybingas; (iii) juridinis asmuo nėra likviduojamas dėl bankroto. Tuo tarpu bankroto byla keliami tuo atveju, jeigu juridinis asmuo yra nemokus ir jam nėra keliami restruktūrizavimo byla.

Vadovaujantis JANĮ 2 str. 5 d. juridinio asmens finansiniai sunkumai suprantami kaip padėtis, kai juridinis asmuo yra nemokus arba yra reali tikimybė, kad taps nemokus per artimiausius tris mėnesius. Būtent ši sąlyga dar karta patvirtina išvadą, kad nemokumo atveju galima inicijuoti arba restruktūrizavimo, arba bankroto procesą. Atsižvelgiant į tai akivaizdu, jog pagrindinis kriterijus atribojant šių procedūrų taikymą yra juridinio asmens gyvybingumas, kuris yra suprantamas kaip juridinio asmens būseną, kai juridinis asmuo vykdo ūkinę komercinę veiklą, leisiančią jam vykdyti savo prievolės ateityje. Įstatymų leidėjo manymu, toks teisinis nemokumo bylos iškėlimo pagrindų reguliavimas turėtų sudaryti prielaidas išvengti nesėkmingų restruktūrizavimo atvejų, nes teismas restruktūrizavimo bylą galėtų iškelti tik tuo atveju, jei yra visiškai įsitikinęs juridinio asmens gyvybingumu. Galima atkreipti dėmesį ir į tai, jog gyvybingumą turėtų

pagrįsti reikalavimas prie pareiškimo teismui iškelti restruktūrizavimo bylą pridėti restruktūrizavimo plano projektą (kai kreipiasi juridinis asmuo), kuris vėliau, kreditoriams pritarus, būtų teikiamas tvirtinti teismui. Įdomu ir tai, jog prie pareiškimo teikiamam restruktūrizavimo plano projektui nustatomi didesni reikalavimai nei pagal galiojusį ĮRĮ reikalaujamiems restruktūrizavimo plano metmenims. Tuo siekiama, kad restruktūrizavimu nebūtų piktnaudžiaujama ir restruktūrizavimo procesas būtų pradedamas esant pagrįstoms aplinkybėms (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018).

Visgi reikia pažymėti, jog pati gyvybingumo sąvoka pasižymi vertinamaisiais kriterijais, kurie neleidžia tiek pačiam juridiniam asmeniui, tiek jo kreditoriams kreipiantis į teismą vienareikšmiškai įvertinti juridinio asmens būklės atitikties šiam įstatyme numatytam reikalavimui. Akivaizdu, jog įstatymų leidėjas paliko šios kategorijos aiškinimą teisminei praktikai, o dėl šios priežasties kiekvienu atskiru atveju bus privaloma vertinti į bylą pateiktus faktinius duomenis, siekiant nustatyti ar juridinis asmuo yra ekonomiškai gyvybingas. Viena vertus, tokiu teisiniu mechanizmu yra įgyvendinamas minėtas nemokumo reformos tikslas įtvirtinti sąlygas, leidžiančias parinkti tą nemokumo procesą, kuris labiausiai atitinka juridinio asmens finansinę būklę. Kita vertus, toks teisinis reguliavimas gali lemti situaciją, kuomet dėl netinkamo finansinės būklės įvertinimo, kai juridinio asmens ar jo kreditorių klaidingai yra manoma, jog juridinis asmuo dar yra gyvybingas, bus pavėluota inicijuoti restruktūrizavimo procesą, o dėl šios priežasties nebus įgyvendinamas pagrindinis naujojo teisinio nemokumo reguliavimo tikslas – išsaugoti bei reabilituoti kuo daugiau įmonių.

Dar anksti kalbėti apie nuosekliai suformuotą teismų praktiką taikant JANĮ normas, tačiau jau galima atrasti tam tikrų pavyzdžių, padedančių susidaryti geresnį įspūdį kaip bus aiškinamos ir taikomos JANĮ 21 str. įtvirtintos restruktūrizavimo bylų iškėlimo sąlygos. Visų pirma, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog nors juridinio asmens gyvybingumo nustatymas atrodo labiausiai problematiška restruktūrizavimo bylos iškėlimo sąlyga, praktikoje kilo klausimų ir dėl finansinių sunkumų kategorijos aiškinimo bei taikymo. Antai vienoje iš bylų juridinio asmens kreditorius nesutiko su teismo nutartimi iškelti restruktūrizavimo bylą bei prašė šią nutartį panaikinti remdamasis tuo, jog konstatavęs, kad bendrovė yra susidūrusi su laikiniais finansiniais sunkumais, teismas nepagrįstai pripažino, jog bendrovė laikytina turinčia finansinių sunkumų pagal JANĮ 2 str. 5 d. Pasak kreditoriaus, konstatavus finansinių įsipareigojimų kreditoriams nevykdymą kaip laikiną, o ne nuolatinį, bendrovė netenkino bendrovės, turinčios finansinių sunkumų, kriterijaus. Tuo tarpu teismas pažymėjo, kad maksimalus terminas, kuriam suėjus,

bendrovės finansiniai sunkumai negali būti kvalifikuojami kaip laikini, nėra nustatytas, todėl tam tikros bendrovės finansinių sunkumų kvalifikavimą kaip laikinų ar nuolatinio pobūdžio lemia kiekvienos konkrečios situacijos aplinkybės. Atsižvelgęs į itin didelę pradelstų finansinių įsipareigojimų sumą, teismas visgi padarė išvadą, kad per artimiausius tris mėnesius atsakovė negalės ženkliai įvykdyti pradelstų finansinių įsipareigojimų kreditoriams. Ši aplinkybė patvirtina, kad atsakovė laikytina turinčiu finansinių sunkumų juridiniu asmeniu, o tokia bendrovės būseną atitinka JANĮ 21 str. 1 d. 1 p. numatytą restruktūrizavimo bylos iškėlimo sąlygą (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 7 d. nutartis Nr. e2-1141-302/2020). Taigi, galima daryti išvadą, jog finansiniai įsipareigojimai, kurių nepavyks ženkliai įvykdyti per tris mėnesius laikytini pagrindu iškelti restruktūrizavimo bylą nepaisant to, kad apskritai jie gali būti padengti, t. y. tokie finansiniai sunkumai nėra vertinami kaip nuolatinio pobūdžio.

Analizuojant juridinio asmens gyvybingumo vertinimą, teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių, kokios aplinkybės bei faktai lemia, jog juridinį asmenį galima laikyti gyvybingu. Aptariamoje nutartyje nurodoma, jog teismo vertinimu gyvybingumo samprata turi būti aiškinama, visų pirma, pagal restruktūrizavimo proceso tikslus. JANĮ tikslas yra sudaryti sąlygas veiksmingam juridinių asmenų nemokumo procesui, užtikrinant kreditorių ir juridinių asmenų interesų pusiausvyrą (JANĮ 1 str. 1 d.). Atitinkamai restruktūrizavimo proceso veiksmingumas priklauso nuo juridinio asmens gyvybingumo. Todėl teismas, taikydamas gyvybingumo sąlygą, turi įvertinti, ar juridinio asmens restruktūrizavimo procesas galės būti veiksmingas, užtikrins skolininko ir kreditorių interesų pusiausvyrą. Be kita ko, teismas pažymėjo ir tai, jog vertinant gyvybingumo sąlygą, teismas turi vertinti reikšmingų faktinių aplinkybių visumą: kokios priežastys lėmė įmonė nemokumo problemas, kokią ūkinę komercinę veiklą vykdo juridinis asmuo ir kokios yra šios veiklos perspektyvos, numatomos gauti pajamos (pelnas), ar jos leis ateityje įvykdyti skolinius įsipareigojimus kreditoriams, kiek darbuotojų dirba įmonėje (darbuotojų skaičiaus kaita) ir pan. Jei įmonė ūkinės komercinės veiklos nevykdo ar numatoma vykdyti ūkinės komercinės veikla akivaizdžiai neleis juridiniam asmeniui ateityje įvykdyti skolinius įsipareigojimus, tai kelia abejonių dėl įmonės gyvybingumo. Taip pat vertinant gyvybingumą reikia atsižvelgti ir į esminių įmonės prievolių įsipareigojimų vykdymą – juridinių asmenų restruktūrizavimo procesas negali paneigti juridinio asmens prievolių privalomumo. Galima teigti, jog toks gyvybingumo kategorijos vertinimas atitinka teisės doktrinoje išdėstytą poziciją, jog gyvybingumas yra ne tik teisinė, bet ir ekonominė sąvoka, kuri siejama su kompleksiniu juridinio asmens veiklos, padėties verslo rinkoje vertinimu (Jokubauskas, 2020, p. 561).

Reikia pažymėti ir tai, kad vienoje iš bylų Lietuvos apeliacinis teismas atkreipė dėmesį į gyvybingų juridinių asmenų išsaugojimą nurodydamas, jog Europos teisės instituto parengtoje apžvalgoje „Verslo gelbėjimas nemokumo teisėje“ (angl. „*Rescue of Business in Insolvency Law*“) pripažįstama, kad kai skolininko verslas yra gyvybingas (angl. *viable*), verslo išgelbėjimas išlaiko gyvybingą ekonomikos struktūrą (įskaitant darbo vietas). Konkrečiai vertinant įmonės gyvybingumą, aptariamoje byloje teismas sprendė, jog atsakovas, kuriam buvo prašoma iškelti bankroto bylą, yra gyvybingas įvertinus tai, kad: (i) įsiskolinimas, susidaręs kreditoriui nuo 2019 m. rugsėjo 27 d. iki 2020 m. sausio 31 d. buvo sumažintas nuo 13 357,70 eurų iki 4 694,54 eurų ir iš dalies patenkintas (priverstine tvarka išieškota 12 888,16 eurų skolos dalis); (ii) įsipareigojimas kreditoriui vėl pradėjo didėti nuo 2020 m. vasario m. ir didėjo karantino galiojimo metu; (iii) atsakovas pateikė mokėjimo dokumentus, patvirtinančius, kad laikotarpiu nuo pareiškimo iškelti juridinio asmens nemokumo bylą pateikimo teismui dienos (2020 m. kovo 26 d.) iki 2020 m. liepos 14 d. (bylos nagrinėjimo metu) bendrovės vadovas sumokėjo kreditoriui iš viso 1 050 eurų skolos; (iv) atsakovas turi likvidaus ilgalaikio nekilnojamojo turto (žemės sklypus ir pastatus) ir kilnojamojo turto (medienos apdirbimo techniką, miško techniką ir kt. transporto priemones), į kuriuos priverstine tvarka gali būti (yra) nukreipiami kreditorių reikalavimai. Be kita ko, teismas taip pat pažymėjo, jog byloje nėra duomenų, kad išieškojimas iš atsakovo turto neturi perspektyvų (yra beviltiškas), o pats kreditorius, kaip skolos išieškojimo būdą pasirinkęs bankroto bylos inicijavimą skolininkei, nepateikė įrodymų, galinčių objektyviai pagrįsti atsakovės piktybišką vengimą atsiskaityti (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugpjūčio 11 d. nutartis). Įvertinus tokią teismo poziciją galima daryti išvadą, jog aplinkybės, kad skolininkas stengiasi ir nuolat dengia tam tikrą įsiskolinimų dalį, skolą mažina bei turi likvidaus turto, kuris leistų jį realizavus padengti susidariusią skolą, leidžia spręsti, jog juridinis asmuo laikytinas gyvybingu. Be kita ko, šių dienų kontekste didelę svarbą vertinant juridinių asmenų gyvybingumą gali turėti ir įvairūs ekonominės veiklos ribojimai, susiję su COVID-19 pandemija (pavyzdžiui, ar turimi įsiskolinimai pradėjo didėti būtent dėl pandemijos nulemtų ribojimų, ar vykdomai veiklai gali būti suteikta valstybės pagalba ir pan.).

Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas kiek detaliau nagrinėjo juridinio asmens gyvybingumo kategoriją bei nurodė faktines aplinkybes, kurios suponuoja, jog juridinis asmuo nėra gyvybingas. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog Lietuvos apeliacinis teismas išaiškino, kad iš esmės juridinio asmens restruktūrizavimo procedūros negali būti vykdomos (ar jei jos pradėtos vykdyti – tęsiamos), jei juridinis asmuo nevykdo

mokestinių prievolių (nemoka mokesčių). Todėl veiksmingas restruktūrizavimo procesas yra siejamas ir su tinkamu juridinio asmens mokestinių prievolių vykdymu. Įvertinęs visus byloje esančius įrodymus, šioje byloje teismas konstatavo, jog juridinis asmuo nelaikytinas gyvybingu, nes: (i) įmonės vykdomos (planuojamos vykdyti) veiklos nėra pagrįstos konkrečiais skaičiavimais, realiais duomenimis. Tik deklaratyviai numatomas galimų gauti pajamų iš planuojamų veiklų dydis neparodo, kad įmonė būtų pajėgi išlaikyti savo gyvybingumą ir vykdyti kreditorinius įsipareigojimus, ypač atsižvelgiant į didelį įsipareigojimų kreditoriams dydį¹; (ii) kyla abejonių dėl įmonės galimybių atgauti debitorines skolas - įmonė nenurodė būdų, kaip sieks gauti turimus debitorinius įsipareigojimus; (iii) įmonė nevykdo mokestinių prievolių bei įsipareigojimų darbuotojams. Be to, įmonės banko sąskaitos yra areštuotos ikiteisminio tyrimo byloje ir įmonės atžvilgiu vykdomos septynios vykdomosios bylos (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 7 d. nutartis Nr. 2-1142-407/2020). Išanalizavus teismų pateiktus išaiškinimus galima patvirtinti išvadą, jog realus savo įsipareigojimų vykdymas, bandymas bent tam tikra apimtimi dengti skolinius įsipareigojimus yra tos aplinkybės, kurios analizuojamos pirmiausia sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens gyvybingumo. Nemažiau svarbu yra ir tai, ar juridinis asmuo realiai vykdo veiklą, kuri leistų turimas skolas grąžinti ateityje. Aptariamoje byloje tik deklaratyvūs atsakovo teiginiai apie planuojamą veiklą gyvybingumo nepagrindė, taigi galima daryti išvadą, jog norint pagrįsti aptariamą juridinio asmens būklę reikėtų teikti duomenis apie sudarytas bei realiai vykdomas sutartis, projektus, kurie leidžia ar ateityje leis gauti realias pajamas.

Minėta, jog apibrėžus gyvybingumo sampratą vertinamaisiais kriterijais, kyla rizika, kad ši juridinio asmens būseną kreditorių ar paties skolininko bus nustatyta per vėlavai restruktūrizavimo proceso inicijavimo kontekste, nes nurodyti subjektai laiku nesugebės identifikuoti šią kategoriją atitinkančios įmonės finansinės būklės. Užsienio šalyse galima rasti pavyzdžių, kai stengiamasi juridinio asmens gyvybingumą susieti su tam tikrais objektyviais kriterijais, taip sukuriant labiau apibrėžtą ir nuspėjama nemokumą reguliuojančių teisės normų sistemą. Antai Lenkijoje yra numatytos pagreitinto susitarimo ir susitarimo procedūros, kaip vieni iš keturių restruktūrizavimo būdų. Pagreitinto susitarimo procedūra galima, jei skolininko skolos neviršija 15 proc. visų turimų įsipareigojimų. Tuo tarpu susitarimo procesas vykdomas, kai skolininko skolos viršija 15 proc. visų turimų įsipareigojimų ir gali būti paskiriamas administratorius. Pripažįstama, jog toks teisinis reguliavimas reiškia, kad Lenkijoje įmonės gyvybingumo vertinimas ir

¹ Įsiskolinimas kreditoriams siekė 583 329 eurų.

atitinkamai konkretus nemokumo problemų sprendimo būdas priklauso nuo įmonės turimo turto ir įsipareigojimų santykio (Jokubauskas, 2020, p. 560).

Įvertinus bankroto ir restruktūrizavimo bylų iškelimo sąlygas reikia pažymėti, jog viena esminių JANĮ reguliavimo ypatybių yra tai, jog šiame įstatyme įtvirtinta nemokumo kategorija yra pagrindas inicijuoti tiek bankroto, tiek restruktūrizavimo procedūras. Dėl šios priežasties pagrindiniu kriterijumi, padedančiu atskirti, kuris procesas – bankroto ar restruktūrizavimo – turi būti pasirenkamas ir taikomas juridinio asmens atžvilgiu yra šio subjekto gyvybingumas. Šios kategorijos samprata, įtvirtinta JANĮ, pasižymi vertinamaisiais kriterijais, kurių aiškinimas ir taikymas paliekamas teismų kompetencijai. Toks šios sąvokos apibūdinimas sudaro sąlygas parinkti tą nemokumo proceso formą, kuri labiausiai atitinka juridinio asmens finansinę būklę, tačiau taip pat kelia riziką, jog dėl gyvybingumo sampratos neapibrėžtumo gali susidaryti situacija, kai bus vėluojama inicijuoti restruktūrizavimo procesą dėl netinkamo įmonės finansinės būklės įvertinimo ir tai nulems, jog nebus pasiektas nagrinėjamo teisinio reguliavimo tikslas atgaivinti kuo daugiau mokumo problemų turinčių juridinių asmenų. Išanalizavus šiuo metu egzistuojančią teismų praktiką juridinių asmenų gyvybingumo nustatymo klausimu darytina išvada, jog prievolių vykdymas (nors ir maža apimtimi), kuris parodo juridinio asmens siekį bei galimybes skolas gražinti, yra ta aplinkybė, kuri turės labai didelę reikšmę nustatant, ar juridinis asmuo yra gyvybingas. Be kita ko, svarbios bus ir kitos aplinkybės – sudarytos bei vykdomos sutartys, jų vertė, nemokumą sukėlusios priežastys ir pan. Galiausiai, atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog ne tik gyvybingumo sampratos turinys kelia klausimų rinkos dalyviams – finansinių sunkumų kategorijos atžvilgiu teismai taip pat turės formuoti praktiką, aiškiau nurodančią, ar laikini finansiniai sunkumai laikytini viena iš sąlygų restruktūrizavimo bylai iškelti. Remiantis nurodyta teismų praktika galima daryti išvadą, jog laikini finansiniai sunkumai turėtų būti suprantami kaip sąlyga restruktūrizavimo bylai iškelti tuo atveju, kai jų nebus galima ženkliai padengti per JANĮ numatytą trijų mėnesių terminą.

2.1.2. Bankroto ir restruktūrizavimo proceso inicijavimas

Dar galiojant ankstesniam teisiniam bankroto ir restruktūrizavimo procesų reguliavimui šių procedūrų inicijavimo tvarka skyrėsi – bankroto proceso atveju reikėjo laikytis ikiteisminės ginčų nagrinėjimo tvarkos, kuri iš esmės apsiribojo kreditorių pranešimu skolininkui dėl planuojamo kreipimosi į teismą siekiant iškelti bankroto bylą, o dėl restruktūrizavimo proceso į teismą buvo galima kreiptis iškart. Be kita ko, skyrėsi ir

subjektai turintys teisę inicijuoti šiuos du procesus. Toks susiklostęs teisinis reguliavimas neskatino kreditorių bei skolininko ieškoti juridinio asmens finansinę būklę gerinančių sprendimų ne teismo tvarka (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018).

Įvertinus šią situaciją, JANĮ buvo nustatyta vieninga tiek bankroto, tiek restruktūrizavimo atžvilgiu taikoma ikiteisminė ginčo sprendimo tvarka. Kaip numatyta JANĮ 8 bei 9 str. 1 d. juridinio asmens vadovas, likvidatorius ar kreditorius nemokumo (t. y. bankroto ir restruktūrizavimo²) procesą inicijuoja pranešimu apie ketinimą kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo, jeigu per šiame pranešime nurodytą terminą nebus sudarytas susitarimas dėl pagalbos, priimtas sprendimas bankroto procesą vykdyti ne teismo tvarka arba, tuo atveju jei pranešimą siunčia kreditorius, nebus įvykdyta pranešime nurodyta neginčijama prievolė.

Visgi privalu atkreipti dėmesį į esminį skirtumą tarp taisyklių nustatytų nemokumo procesą inicijuojant juridinio asmens vadovui ar likvidatoriui bei kreditoriui. JANĮ 9 str. 2 d. numatytas reikalavimas kreditoriui minėtame pranešime nurodyti „neginčijamą prievolę“, kai tuo tarpu juridinio asmens vadovo ar likvidatoriaus pranešime turi būti nurodyta „neįvykdyta prievolė“. Tokia JANĮ 9 str. 2 d. įtvirtinta formulė leidžia kelti klausimą ar kreditoriai turės teisę inicijuoti nemokumo procesą tik tuo atveju, jei jų reikalavimo teisė bus patvirtinta, pripažinta paties skolininko ar teismo, arbitražo sprendimu.

Nors apie nuoseklią ir aiškiai suformuotą teismų praktiką šiuo klausimu kalbėti dar anksti, visgi jau galima rasti šios nuostatos aiškinimo ir taikymo pavyzdžių. Antai vienoje iš bylų Lietuvos apeliacinis teismas nepagrįstu laikė atsakovės argumentą, jog vykstant ginčui dėl ieškovo reikalavimo teisės pastarasis negalėjo kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo. Aptariamoje nutartyje buvo pakartota iki JANĮ įsigaliojimo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuota praktika, jog civilinės bylos iškėlimo stadijoje teismas kreditoriaus reikalavimo pagrįstumą vertina tik preliminariai, pirmiausia siekdamas nustatyti ne kreditoriaus reikalavimo dydį, o kreditoriaus statusą. Jei kreditorius pateikia pakankamų jo reikalavimo pagrįstumo įrodymų, iš kurių teismas gali susidaryti nuomonę, kad yra labiau tikėtina, jog kreditorius reikalavimo teisę į skolininką turi, tokio kreditoriaus pareiškimas dėl bankroto bylos skolininkui iškėlimo turi būti nagrinėjamas iš esmės. Be kita ko, buvo nurodyta, jog tuomet, kai įmonė, kuriai prašoma iškelti bankroto bylą, ginčija pareiškime dėl bankroto bylos iškėlimo nurodytą skolą, ši skola

² Kaip minėta, JANĮ nustato nemokumo proceso sąvoką, kurią vartojant šio įstatymo nuostatos taikomos ir juridinio asmens restruktūrizavimo procesui, ir juridinio asmens bankroto procesui, taigi toliau darbe „nemokumo proceso“ sąvoką vartojama taip, kaip ji suprantama JANĮ.

neįskaičiuojama į bendrą pradelstų įsipareigojimų masę, o apie įmonės (ne)mokumą sprendžiama pagal kitus byloje esančius duomenis (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 8 d. nutartis).

Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas išaiškino, jog JANĮ nereikalauja iš kreditoriaus būtinai pirmiausia įsiteisėjusiu teismo ar arbitražo sprendimu prisiteisti skolą iš nemokaus juridinio asmens ir tik tuomet kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 1 d. nutartis). Nors šiuose išaiškinimuose aiški „neginčijamos prievolės“ reikšmė JANĮ kontekste pateikta nėra, visgi galima daryti išvadą, jog iš kreditorių, siekiančių inicijuoti nemokumo procesą, nebus reikalaujama turėti teisme, arbitraže ar pačio skolininko pripažintą reikalavimo teisę, o bus ir toliau vadovaujamasi jau suformuota ĮBĮ taikymo praktika, pagal kurią kreditorių reikalavimai bylos iškėlimo stadijoje (o tuo pačiu ir jos inicijavimo kontekste) bus vertinami preliminariai, atsižvelgus į kreditoriaus pateiktus įrodymus.

Vertinant nurodytą teismų praktiką reikia pažymėti, jog vienas esminių iki JANĮ galiojusio nemokumo teisinio reguliavimo trūkumu buvo tai, jog asmenys nesinaudojo verslo išsaugojimo galimybėmis, t. y. dažniau rinkosi skolas atgauti bankroto proceso pagalba, o ne kitais būdais. Manytina, jog būtent dėl šios priežasties JANĮ buvo įtvirtinta, kad kreditoriai gali inicijuoti nemokumo procesą turėdami „neginčijamą prievolę“, taip skatinant skolininką ir kreditorius spręsti finansines problemas savarankiškai. Atsižvelgus į nurodytus teismų išaiškinimus, galima svarstyti, jog aptartas siekis visa apimtimi nėra įgyvendinamas, nes nereikalaujant iš kreditoriaus turėti patvirtintą reikalavimą, pastarasis gana nesunkiai gali pradėti nemokumo procesą, kuris ne tik gali daryti neigiamą įtaką sklandžiam įmonės ūkinės veiklos vykdymui, tačiau ir daryti žalą įmonės reputacijai. Dėl šios priežasties keltinas klausimas ar „neginčijamos prievolės“ kategorija neturėtų būti aiškinama griežtai, reikalaujant iš kreditorių turėti teismo, arbitražo ar skolininko patvirtintą reikalavimą. Tokiu būdu skolininkas ir kreditoriai būtų dažniau nukreipiami finansinius klausimus spręsti nesinaudojant nemokumo procesu. Žinoma, toks minėtos kategorijos aiškinimas gali sukelti situaciją, kai teismuose atsiras daugiau individualių procesų dėl skolų priteisimo, tačiau tokiu atveju kreditoriai nemokumo procesus pradėtų turėdami tik aiškaus dydžio ir patvirtintus kreditorinius reikalavimus, taip sudarant aplinką, kurioje neigiamas pasekmes sukeliantys nemokumo procesai nebūtų pradedami nepagrįstai.

Kita vertus, galima teigti, jog kreditorių nukreipimas į individualų procesą gali lemti, jog nebus įgyvendinamas nemokumo procesų tikslas kuo didesne apimtimi tenkinti kreditorių reikalavimus, nes dažnu atveju vykstant ilgiems individualiems procesams gali

iš esmės pablogėti skolininko finansinė būklė, o užbaigus teisinius procesus ir teismo ar arbitražo sprendimu patvirtinus kreditoriaus reikalavimą, gali nebelikti turto iš kurio skola gali būti atgauta nemokumo procesų pagalba. Be kita ko, tokia situaciją neatitinka ir nemokumo proceso efektyvumo principo, kuris numato, jog nemokumo procese turi būti išlaikyta pusiausvyra tarp finansinių sunkumų turinčio juridinio asmens ir kreditorių interesų, siekiant kuo didesnio kreditorių reikalavimų tenkinimo per pagrįstai trumpiausią laikotarpį. Dėl šių priežasčių manytina, jog aptarta Lietuvos apeliacinio teismo praktika yra teisinga, nes padeda užtikrinti skolininko ir kreditorių interesų balansą.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog teisės mokslininkų pripažįstama, kad norint sukurti ekonomiškai efektyvų nemokumo teisinį reglamentavimą, turėtų būti užtikrinama darna tarp taikomų nemokios įmonės likvidavimo, gaivinimo teisminių priemonių bei gaivinimo procedūrų, kurių esmę sudaro šalių laisva valia pasiektas susitarimas (angl. *Work-out*). Tik tokiu atveju galima tikėtis, jog perspektyvioms įmonėms bus sudarytos realios sąlygos laikinus sunkumus įveikti, naudojantis gaivinimo procedūromis, o neperspektyvios įmonės bus likviduojamos kaip galima greičiau ir kuo mažesnėmis sąnaudomis. Įmonių gaivinimo ir likvidavimo procedūrų tinkamas funkcionavimas priklauso ne tik nuo to, kaip yra reglamentuota viena iš šių procedūrų, bet taip pat nuo to, kaip reglamentuota šių procedūrų tarpusavio sąveika (Barakauskas, 2016, p. 58).

Manytina, jog atsižvelgus į poreikį kurti teisės normų sistemą, skatinančią skolininką ir kreditorius spręsti finansinius sunkumus ne teisminėmis procedūromis, JANĮ buvo įtvirtintas ir kitas ypač svarbus aptariamoms ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos elementas, kaip privaloma išankstinė sąlyga siekiant inicijuoti juridinio asmens nemokumo procesą – kreditorių ir skolininko susitarimas dėl pagalbos finansiniams sunkumams įveikti. Tai reiškia, kad prieš siekiant inicijuoti nemokumo procesą teisme ir kreditorius, ir skolininkas turi pareigą pasiūlyti kitai šaliai susitarti dėl pagalbos juridinio asmens finansiniams sunkumams įveikti. Susitarimas dėl pagalbos iš esmės reiškia susitarimą dėl kreditorių suteikiamos finansinės paramos juridiniam asmeniui, apimantis reikalavimo įvykdyti prievolę termino atidėjimą, reikalavimo įvykdyti prievolę ar jos dalį atsisakymą, prievolės pakeitimą kita prievole ir kt. Ši neteisminė finansinių sunkumų sprendimo procedūra privaloma tiek inicijuojant bankroto, tiek restruktūrizavimo procesą (Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. kovo 12 d. nutartis).

Tai visiškai naujas institutas tiek bankroto, tiek restruktūrizavimo proceso atžvilgiu – ĮBĮ bei ĮRĮ tokios priemonės nereglementavo. Terminai šiam susitarimui sudaryti, nesudarymo ar nevykdymo pasekmės yra numatytos jau minėtuose JANĮ 8-9 straipsniuose, o šio įstatymo 10 str. papildomai numato, jog susitarimą dėl pagalbos

sudaro juridinis asmuo ir kreditoriai, kurių civilines teises ir (ar) pareigas dėl jų suteikiamos pagalbos juridiniam asmeniui finansiniams sunkumams įveikti tiesiogiai sukuria, pakeičia ar panaikina šis susitarimas.

Pats susitarimas dėl pagalbos detaliam JANĮ normose reglamentuojamas nėra, todėl kyla klausimų dėl jo turinio bei formos. Doktrinoje, įvertinus ir kitų šalių patirtį, pripažįstama, jog šiuo susitarimu turėtų būti užtikrintas kreditorių lygiateisiškumas nemokumo procese (*pari passu*) ir susitarimą dėl pagalbos jo šalys turi sąžiningai vykdyti, nepažeisdamos kitų nemokumo proceso dalyvių interesų. Pavyzdžiui, Austrijos teismų pripažįstama, kad nevienoda kreditorių padėtis pagal susitarimą turi būti atskleista. Jei kreditoriai sudaro susitarimą suteikti pagalbą, kadangi ir kiti kreditoriai tai padarys, tačiau vienas ar keli kreditoriai slapta gauna reikalavimo patenkinimą, toks neteisėtas elgesys gali būti ginčijamas teisme. Vertinant tokio susitarimo formą, mokslininkų teigiama, jog susitarimas dėl pagalbos turėtų būti sudaromas raštu, kadangi tik tokiu būdu būtų galima nustatyti, kokios yra susitarimo sąlygos, ar jos tinkamai vykdomos (Tamošiūnienė *et al*, 2020b, p. 47-63).

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog JANĮ neįtvirtinus detalios teisės normų sistemos, reguliuojančios aptariamą susitarimą, kelia klausimų ir jo teisinė galia. Nėra aišku ar skolininkui ir kreditoriams sudarius susitarimą dėl pagalbos finansiniams sunkumams įveikti bei numačius, jog skolininkas yra atleidžiamas nuo dalies prievolės įvykdymo, tai reiškia, jog pradėjus nemokumo procesą, toks kreditorius bus laikomas atsisakęs dalies savo reikalavimo teisės ir nebegalės atgauti turėtos skolos vykdant nemokumo procedūras. Toks neapibrėžtumas gali sukelti ir neigiamas pasekmes – kreditoriai dėl galimų rizikų gali vengti sudaryti susitarimus dėl pagalbos finansiniams sunkumams įveikti baimindamiesi, jog skolininkui nepavykus atkurti finansinio stabilumo, nebeliks galimybės atgauti turimą skolą. Manytina, kad dėl šios priežasties, sudarant aptariamus susitarimus bus reikalinga ypač tiksliai apibrėžti susitarimo ribas, t. y. aiškiai nurodyti ar kreditorius atsisako savo reikalavimo teisės ar jos dalies, ar visgi pradėjus nemokumo procesą bus išlaikyta teisė į egzistuojančio reikalavimo patenkinimą.

Be kita ko, galima pažymėti ir tai, jog įtvirtinus aptariamo susitarimo institutą tikimasi, kad rinkos dalyviai bus skatinami spręsti iškilusius finansinius sunkumus tarpusavio derybų keliu, tačiau norimų pasekmių ši JANĮ naujovė gali ir nesukelti. Minėta, jog JANĮ numato tik pareigą pasiūlyti sudaryti susitarimą dėl pagalbos finansiniams sunkumams įveikti, o ne realiai jį sudaryti. Dėl šios priežasties yra visiškai realu, jog dėl nevykdomų finansinių įsipareigojimų atšalus santykiams tarp kreditorių ir skolininkų, praktikoje kreditoriai pasiūlys sudaryti aptariamą susitarimą skolininkui

ekonomiškai nepakeliamomis sąlygomis arba apskritai pateiks formalų pasiūlymą be egzistuojančio siekio tokį susitarimą iš tikrųjų sudaryti. Tikėtina, jog esant sudėtingai skolininko finansinei būklei bei neturint visiškai tikslios informacijos apie jo finansinius pajėgumus, kreditoriai gali nebūti linkę padėti finansinių sunkumų turinčioms įmonėms, o siekdami užtikrinti savo interesus norės kuo greičiau pradėti nemokumo procesą.

Nagrinėjant bankroto ir restruktūrizavimo procesų inicijavimą, svarbu paminėti ir naujoves, susijusias su subjektais, turinčiais aptariamų procesų inicijavimo teisę. Iki JANĮ įsigaliojimo, ĮRĮ numatė, kad restruktūrizavimo procesą inicijuoti gali tik pats juridinis asmuo. Tuo tarpu, JANĮ 4 str. 2 d. numatyta, jog restruktūrizavimo procesą turi teisę inicijuoti ir kreditorius, kuriam prievolės įvykdymo terminas yra suėjęs, tik jeigu jo reikalavimai juridiniam asmeniui, kurie yra pradelsti, viršija dešimt Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų minimaliųjų mėnesinių algų dydį. Šiuo pakeitimu praktiškai buvo suvienodinta nemokumo proceso inicijavimo teisę turinčių subjektų grupė bankroto ir restruktūrizavimo atžvilgiu, visgi restruktūrizavimo proceso atveju įtvirtinant tam tikrą papildomą leistinumą reikalavimą. Tokia taisyklė yra numatyta ir tarptautiniuose „*soft law*“ teisės šaltiniuose – UNCITRAL Nemokumo teisės teisėkūros gairės numato, jog atsižvelgiant į vieną iš svarbiausių restruktūrizavimo tikslų – padidinti įmonės turto vertę ir dėl verslo struktūrinių pokyčių tęsiamos ūkinės komercinės veiklos padidinti kreditorių reikalavimų tenkinimo galimybes, yra pageidautina, kad teisė inicijuoti juridinio asmens restruktūrizavimą nebūtų suteikiama išimtinai tik pačiam juridiniam asmeniui (UNCITRAL Nemokumo teisės teisėkūros gairės, 2005). Reikia pažymėti ir tai, jog teisės inicijuoti restruktūrizavimo procesą kreditoriams suteikimas laikytinas visiškai logišku ir dėl to, jog būtent kreditoriai dažniausiai būna sėkmingo įmonės restruktūrizavimo proceso naudos gavėjai. Be kita ko, tam tikrais atvejais pagal ĮRĮ galėjo susidaryti situacija, kai pati įmonė, kurią norima restruktūrizuoti, realiai negalėjo inicijuoti šio proceso (pavyzdžiui, atsistatydinus įmonės vadovui ar pan.). Dėl šių priežasčių teisė inicijuoti restruktūrizavimo procesą neturi būti suteikiama išimtinai pačiam juridiniam asmeniui (Barakauskas, 2011, p. 43).

Įvertinus išdėstytą darytina išvada, jog iš esmės tokios teisės juridinio asmens kreditoriams suteikimas laikytinas pozityviu teisinio reguliavimo pakeitimu, kadangi taip skolininko kreditoriai skatinami aktyviau dalyvauti sprendžiant skolininko nemokumo problemas. Kreditorių naudojimas teise inicijuoti restruktūrizavimo procesą leidžia jau ankstyvoje įmonės finansinių sunkumų stadijoje spręsti nemokumo problemas ir taip prisidėti prie proceso veiksmingumo. Kita vertus, kyla klausimų, kaip praktiškai skolininko kreditorius galėtų vertinti skolininko finansinius sunkumus ir inicijuoti

skolininko restruktūrizavimo bylą. JANĮ jokių konkrečių šios teisės įgyvendinimo būdų nenustato, t. y. nėra aišku, kokia tvarka kreditorius galėtų gauti informaciją, reikalingą sprendimui dėl kreipimosi į teismą priimti (Tamošiūnienė *et al*, 2020b, p. 47-63).

Apibendrinant aptartus nemokumo proceso inicijavimo aspektus, reikia pažymėti, kad įstatymų leidėjas siekdamas įgyvendinti išsikeltus tikslus įtvirtino vieningą ikiteisminę ginčo sprendimo tvarką tiek bankroto, tiek restruktūrizavimo procesų atžvilgiu, kuri turėtų padėti ieškoti galimybių gaivinti juridinius asmenis ne teismo tvarka. Visgi ne iki galo tiksli teisinė technika teismų praktikai paliko aiškinti „neginčijamos prievolės“ sampratą JANĮ kontekste nemokumo procesą inicijuojant kreditoriui, o prognozuoti ar šio įstatymo naujovė – susitarimas dėl pagalbos finansiniams sunkumams įveikti – praktiškai padės spręsti įmonių nemokumo problemas sudėtinga. Sveikintinu pokyčiu reikėtų laikyti kreditoriaus teisės (su tam tikru apribojimu) inicijuoti restruktūrizavimo procesą įtvirtinimą, tačiau išlieka klausimas ar juridinio asmens kreditoriai iš tikrųjų galės pasinaudoti šia teise efektyviai neturėdami visos informacijos apie realią įmonės finansinę būklę.

2.2. Bankroto ir restruktūrizavimo bylos nagrinėjimas

2.2.1. Kreditorių teisių įgyvendinimo tvarka

Vieni iš svarbiausių nemokumo proceso dalyvių yra kreditoriai, nes būtent šių subjektų teises ir interesus siekiama ginti šiame darbe aptariamomis procedūromis. Be kita ko, kreditoriai naudodamiesi jiems įstatyme suteiktomis teisėmis turi galimybę daryti reikšmingą įtaką nemokumo proceso eigai ir galutiniam rezultatui.

Reikia pažymėti, kad tiek įstatyme, tiek teismų praktikoje pripažįstama, jog asmenys nemokumo procese kreditorių teises įgyja nuo to momento, kai teismas patvirtina į bylą pateiktą pastarųjų kreditorinį reikalavimą. Būtent nuo šio momento kreditoriams suteikiama galimybė atlikti tuos procesinius veiksmus, kurie yra susiję su individualiomis jų teisėmis. Visgi nemokumo procese yra sprendžiami ir tie klausimai, kurie liečia ne tik kiekvieną kreditorių, kaip atskirą subjektą, tačiau ir visus kreditorius kaip grupę. Dėl šios priežasties nemokumo teisinis reguliavimas numato specifinį organą – kreditorių susirinkimą. Šiam subjektui suteikiama teisė su motyvuotu prašymu kreiptis į teismą dėl teismo paskirto nemokumo administratoriaus atstatydinimo, leisti turtą parduoti kitu negu iš varžytynių būdu, kreiptis į teismą dėl restruktūrizavimo bylos nutraukimo bei įgyvendinti kitas JANĮ numatytas teises.

Analizuojant bankroto ir restruktūrizavimo procesų santykį reikia atkreipti dėmesį į JANĮ naujovę, susijusią su sprendimų priėmimo tvarka kreditorių susirinkime. Šiame įstatyme numatyta, jog vykstant restruktūrizavimo procesui restruktūrizavimo plano projektui turi pritarti restruktūrizavimo plano paveikiami kreditoriai grupėse. Taip pat kreditoriai grupėse sprendžia dėl pritarimo galutinei restruktūrizavimo ataskaitai bei kreditorių komiteto sudarymo ir jo funkcijų nustatymo.

Vadovaujantis JANĮ 108 str., juridinio asmens kreditoriai vykstant restruktūrizavimo procesui skirstomi į dvi grupes: (i) kreditorius, kurių reikalavimai užtikrinti įkeitimu ir (ar) hipoteka; (ii) kitus kreditorius. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog tokia nemokumo teisinio reguliavimo kryptis yra rekomenduojama Europos Komisijos (Europos Komisijos rekomendacija, 2014). Tokios pačios pozicijos laikomasi ir Pasaulio Banko rekomendacijose (Tyrimo „*Doing Business 2018*“ ataskaita, 2018) bei valstybinio audito ataskaitose (Įmonių restruktūrizavimo proceso valdymas..., 2015). Be kita ko, reikia pažymėti ir tai, jog dėl skirtingų kreditorinių reikalavimų atsiradimo pagrindų ir kitų teisinių aplinkybių kreditorių padėtis ir interesai restruktūrizavimo procese nėra tapatūs. Būtent reikalavimas balsuoti kreditorių grupėse leidžia geriau užtikrinti kreditorių lygiateisiškumą ir jų interesų apsaugą, ypač smulkiųjų kreditorių atžvilgiu. Be to, kreditorių skirstymas į grupes užtikrina lygiateisiškumo reikalavimo laikymąsi, kad kreditoriai, turintys vienodo pobūdžio reikalavimus, būtų traktuojami vienodai (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018).

Ši nauja sprendimų priėmimo tvarka pasižymi keliais ypatumais. Visų pirma, priimant minėtus sprendimus balsuoja tik tie kreditoriai, kurių civilines teises ir (ar) pareigas dėl juridiniam asmeniui suteikiamos pagalbos finansiniams sunkumams įveikti tiesiogiai sukuria, pakeičia ar panaikina juridinio asmens restruktūrizavimo planas (Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2019). Taip pat pagal aptariamą tvarką sprendimas laikytinas priimtu, kai jam pritarė minėtą apibrėžimą atitinkantys kreditoriai, kurių reikalavimų suma vertine išraiška sudaro daugiau kaip 1/2 visų teismo patvirtintų šios grupės kreditorių reikalavimų sumos. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ĮRĮ buvo įtvirtinta kitokia balsų proporcijos taisyklė – šiame įstatyme sprendimų priėmimui buvo reikalingas 2/3 balsavimo teisių turinčių asmenų pritarimas. Naujoji proporcija yra įtvirtinta įvertinus ir tai, jog bus sudėtingiau surasti bendrą visas puses tenkinantį sprendimą, todėl yra reikalinga sumažinti sprendimui priimti reikalaujamą sprendimui pritariančių kreditorių reikalavimų sumos vertinės išraiškos dydį (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018).

Vertinant JANĮ įtvirtintą daugumos taisyklę, reikalingą aptartų sprendimų priėmimui, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog tarptautiniuose šaltiniuose (UNCITRAL Nemokumo teisėkūros gairėse, Europos Komisijos rekomendacijoje) yra nurodoma, jog restruktūrizavimo planui turėtų pritarti kreditorių dauguma, tačiau konkretūs daugumos dydžiai nėra nurodomi. Europos Komisijos atliktoje lyginamojoje nemokumo teisinio reguliavimo analizėje nurodoma, jog Europos Sąjungos valstybėse narėse yra didelė kreditorių daugumos restruktūrizavimo planui patvirtinti dydžio įvairovė, kuriai paprastai būdingas paprastos arba kvalifikuotos daugumos reikalavimas (Europos Komisijos studija..., 2016). Atsižvelgiant į tai, reformuojant nemokumo teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas pasirinko sekti tokių valstybių kaip Belgija, Suomija, Vokietija, Italija ar Ispanija patirtimi bei įtvirtino 1/2 kreditorių reikalavimų sumos vertinės išraiškos reikalavimą dėl pritarimo minėtiems klausimams restruktūrizavimo procese.

Tuo tarpu bankroto proceso teisiniame reguliavime JANĮ aptariamu klausimu naujovių neįnešė – iš ĮBĮ buvo perimtas reglamentavimas, nustatantis, jog kreditoriai kreditorių susirinkime balsuoja vienoje grupėje. Manytina, jog tokį aptariamų procesų skirtumą nulemia galimai skirtingi kreditorių interesai kiekviename iš jų. Vykdam bankroto procedūras bei nesant galimybių atgaivinti juridinį asmenį, iš esmės visų kreditorių interesai sutampa – jų pagrindinis tikslas yra kuo labiau padidinti įmonės turto masę, ekonomiškai naudingai realizuoti jos turtą bei pasiekti, jog kuo didesne apimtimi būtų patenkinami kreditorių reikalavimai. Tuo tarpu restruktūrizavimo procese, kaip minėta, kreditorių interesai gali ir išsiskirti – vienų kreditorių interesas gali būti padėti įmonei atkurti finansinį stabilumą bei ekonominės veiklos pelningumą, kai tuo tarpu kitų kreditorių interesas gali būti susietas tik su jų reikalavimų patenkinimu, o dėl šios priežasties kyla rizika sėkmingam restruktūrizavimo proceso įgyvendinimui. Būtent dėl šios aplinkybės buvo svarbu sukurti tokią teisės normų sistemą, kuri užtikrintų kreditorių lygiateisiškumą bei sudarytų sąlygas priimti pagrįstus restruktūrizavimo proceso klausimų sprendimus.

Nepaisant to, jog naujuoju reguliavimu siekiama užtikrinti kreditorių lygiateisiškumą bei sklandų ir efektyvų restruktūrizavimo procesą, aptartas kreditorių balsavimas grupėse kelia ir tam tikrą riziką. Visų pirma, dažnai įmonės turi vos vieną ar kelis kreditorius, kurių reikalavimai užtikrinti hipoteka. Be kita ko, dažniausiai šių kreditorių reikalavimai yra ženkliai didesni už likusių pirmosios kreditorių³ grupės turimus reikalavimus. Dėl šios priežasties, pirmojoje kreditorių grupėje esant vienam ar keliems kreditoriams, turintiems hipoteka užtikrintus kreditorinius reikalavimus, pastariesiems atsiranda galimybė lengvai

³ Kurioje balsuoja hipoteka ar įkeitimu užtikrintą reikalavimą turintys kreditoriai.

blokuoti sprendimų priėmimą savo grupėje arba nulemti svarbių restruktūrizavimo proceso klausimų baigtį. Atsižvelgiant į tai, praktikoje gali susidaryti situacijų, kai hipotekos kreditoriai, teikiantys prioritetą bankroto procedūroms bei turintys siekį patenkinti turimą reikalavimą pirmumo tvarka (į šį aspektą bus atkreipiamas dėmesys vėliau), iš dalies nesąžiningais veiksmais gali trukdyti restruktūrizavimo proceso įgyvendinimui.

Be kita ko, mokslininkų nuomone susirūpinimą kelia ir tai, jog JANI nebuvo įtvirtinta galimybė ir sąlygos teismui patvirtinti restruktūrizavimo planą ir tuo atveju, kai restruktūrizavimo planui pritaria tik viena iš dviejų plano paveikiamų kreditorių grupių (vadinamoji *cross-class cram-down* taisyklė). Šios taisyklės esmė yra užtikrinti, kad sunkumus patiriančio, tačiau veiklos nenutraukusio verslo atveju nebūtų nepagrįstai užkirstas kelias atkurti jo gyvybingumą. Praktikoje gali būti susiduriama su atvejais, kai visa restruktūrizavimo plano paveikiama kreditorių grupė balsuoja prieš planą, neturėdama tam svarių ekonominių priežasčių (doktrinoje tai vadinama žalingu elgesiu, angl. *harmful hold out behaviour*). Todėl teismui turėtų būti suteikta galimybė patvirtinti restruktūrizavimo planą tuo atveju, kai planui pritaria bent viena paveikta kreditorių grupė ir, teismo nuomone, siūlomą planą nebūtų nepagrįstai pažeidžiami prieštaraujančių paveiktų kreditorių grupių interesai bei tokiems prieštaraujantiems kreditoriams būtų užtikrinta pakankama apsauga (jie būtų vertinami bent jau taip pat palankiai, kaip ir bet kuri kita tos pačios pirmumo eilės grupė ir palankiau nei bet kuri po jos einanti paskesnės eilės grupė (santykinio prioriteto taisyklė) arba prieštaraujančių paveiktų kreditorių interesai būtų apsaugoti, užtikrinant, kad tokie prieštaraujantys grupei būtų sumokama visa jų reikalavimų suma prieš žemesnės eilės kreditoriams gaunant bet kokią išmoką ar išsaugant bet kurį interesą pagal restruktūrizavimo planą (absoliučios pirmenybės taisyklė) (Mulevičienė, 2019, p. 67). Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog nors ir buvo padėti žingsniai kuriant modernų teisinį reguliavimą, kuris turėtų padėti įgyvendinti restruktūrizavimo procesui keliamus tikslus, visgi nebuvo sukurta išbaigta teisės normų sistema realiai atnešianti siekiamą naudą. Dėl šių priežasčių iššūkių gali kilti Lietuvos teismams kuriems vadovaujant restruktūrizavimo procesui teks vertinti kreditorių

atliekamus veiksmus sąžiningumo kontekste bei priimti sprendimus, užtikrinančius tiek kreditorių lygiateisiškumą, tiek restruktūrizavimo proceso tikslų įgyvendinimą⁴.

Apibendrinant išdėstytą galima daryti išvadą, jog JANĮ pakoregavo bankroto ir restruktūrizavimo procesų santykį kreditorių teisių įgyvendinimo srityje. Naujuoju įstatymu buvo įtvirtintas teisinis reguliavimas, numatantis, jog sprendžiant kreditoriams svarbius klausimus, susijusius su pritarimu restruktūrizavimo plano projektui, galutinei restruktūrizavimo ataskaitai bei kreditorių komiteto sudarymu ir jo funkcijų nustatymu, kreditorių susirinkime yra sprendžiama kreditorių grupėse. Tuo tarpu bankroto procese išliko iki JANĮ galiojusi tvarka, kai kreditoriai balsuoja vienoje grupėje. Įtvirtinus tokį restruktūrizavimo proceso reglamentavimą buvo sekama užsienio valstybių praktika bei siekiama užtikrinti kreditorių lygiateisiškumą, tačiau egzistuoja rizika, jog hipoteka užtikrintą reikalavimą (kuris įprastai yra ypač didelės apimties) turintys kreditoriai gali blokuoti sprendimų priėmimą savo grupėje arba nulemti svarbių restruktūrizavimo proceso klausimų baigtį, neatsižvelgiant į kitų tos pačios grupės kreditorių poziciją. Įstatyme nenumačius galimybės teismui patvirtinti restruktūrizavimo planą ir tuo atveju, kai restruktūrizavimo planui pritaria tik viena iš dviejų plano paveikiamų kreditorių grupių, nebuvo sukurta išbaigta teisės normų sistema, leisianti pasiekti užsibrėžtus tikslus, nes buvo palikta erdvės nesąžiningiems kreditorių veiksams.

2.2.2. Nemokumo administratoriaus statusas bei įgaliojimai

Teismų praktikoje pripažįstama, jog administratorius – vienas iš svarbiausių asmenų nemokumo procese (Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio 25 d. nutartis). Tokios pačios nuomonės laikomasi ir UNCITRAL Nemokumo teisės teisėkūros gairėse nurodant, jog nemokumo administratoriai, kaip nemokumo specialistai, atlieka esminį vaidmenį veiksmingai ir efektyviai įgyvendinat nemokumo procedūras, atsižvelgiant į tai, jog jiems suteikiamos tam tikros galios skolininkų ir jų turto atžvilgiu bei pareigos saugoti tokį turtą ir jo vertę, ginti kreditorių ir darbuotojų interesus bei užtikrinti veiksmingą ir nešališką įstatymo taikymą (UNCITRAL Nemokumo teisės teisėkūros gairės, 2005).

⁴ Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog 2021 m. kovo 30 d. Lietuvos Respublikos Seime buvo pritarta JANĮ pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto, kurio registracijos Nr. XIVP-362 (toliau – JANĮ pakeitimo ir papildymo projektas) (JANĮ pakeitimo ir papildymo projektas, 2021), pateikimui bei tolimesniam svarstymui. Šiame įstatymo projekte numatoma JANĮ papildyti nauju 111¹ str., kuris iš esmės išsprendžia šiame darbo skyriuje aptariamą problemą įtvirtinant teismo teisę patvirtinti restruktūrizavimo planą, šiam planui nepritariant bent vienai iš kreditorių grupių. Manytina, jog įstatymų leidėjas atsižvelgė į pagrįstą kritiką galiojančiam reguliavimui bei žengia teigiama linkme, siekiant kurti veiksmingą nemokumo teisės sistemą. Visgi minėtam projektui dar reikia praeiti teisėkūros procedūras, taigi tik po kurio laiko, tiksliai matydami kokie JANĮ pakeitimai buvo įgyvendinti (ir ar išvis buvo įgyvendinti), galėsime daryti išvadas dėl teigiamų pokyčių analizuojamoje srityje.

Dar galiojant ankstesniam nemokumo teisiniam reguliavimui ĮBĮ ir ĮRĮ buvo įtvirtinę dvi atskiras profesijas – bankroto ir restruktūrizavimo administratorius. Toks susiklostęs bankroto ir restruktūrizavimo administratorių veiklos reglamentavimas kai kurių autorių nuomone lėmė tai, jog restruktūrizavimo procedūros buvo mažai efektyvios ir komplikotos. Doktrinoje nurodoma, jog suteikiant teisę restruktūrizavimo administratoriaus paslaugas teikti tiems asmenims, kurie turi tik bankroto administravimo praktikos, lemia situaciją kai šią veiklą vykdo asmenys, turintys mažai patirties strateginiame ūkinės veiklos planavime, finansinės ir likvidumo situacijos analizėje, restruktūrizavimo strategijos, priemonių atrankos, audito bei projektų vadybos srityse (Narvilas, 2005, p. 56).

Atsižvelgiant į ankstesnio įmonių administratorių veiklos reguliavimo trūkumus, vykdant nemokumo reformą bankroto ir restruktūrizavimo administratorių profesijos buvo sujungtos į vieną – nemokumo administratoriaus profesiją. Esminiu pokyčiu reikėtų laikyti ne tik tai, jog buvo sukurta nauja profesija, kuri, tikėtina, lems tai, kad asmuo, turintis gebėjimų vykdyti abejus procesus, galės geriau įvertinti verslo išsaugojimo galimybes, o tai paskatins restruktūrizavimo plėtrą šalyje (Mulevičienė, 2019, p. 68), bet tuo pačiu ir pasikeitimus kvalifikacinių reikalavimų asmeniui, norinčiam vykdyti nemokumo administratoriaus veiklą, srityje.

Analizuojant nemokumo administratoriaus statusą ir įgaliojimus svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog teisė užsiimti šia profesija yra suteikiama tiek juridiniams, tiek fiziniams asmenims. Tiesa, vykdant nemokumo reformą atsižvelgiant į specifinį kiekvieno iš šių subjektų statusą buvo atlikti šią situaciją atliepiantys teisinio reguliavimo pakeitimai, kurie detaliau aptariami toliau.

Kalbant apie juridinį asmenį kaip nemokumo administratorių, esminis ypatumas yra tas, jog galiojančiu nemokumo teisiniu reguliavimu buvo nustatytas naujas reikalavimas nemokumo administratoriumi siekiančiam tapti juridiniam asmeniui – JANĮ 119 str. 2 p. numatyta, jog aptariama profesija gali verstis tik privatus juridinis asmuo. Toks reikalavimas įtvirtintas atsižvelgiant į tai, jog nemokumo administratoriaus veikla ir teisinis statusas pasižymi tam tikra specifika, todėl viešųjų juridinių asmenų (pavyzdžiui, asociacijų, labdaros ir paramos fondų, daugiabučių gyvenamųjų namų, garažų ar sodininkų bendrijų, šeimynų ir kt.) veiklos tikslai (tenkinti viešuosius interesus) nesuderinami su nemokumo administratoriaus veiklos tikslais (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018).

Tuo tarpu, vertinant pokyčius fizinių asmenų, kaip nemokumo administratorių, veiklos reguliavime reikia atkreipti dėmesį į pakeitimus, susijusius su kvalifikaciniais

reikalavimais. Nors ĮBĮ ir ĮRĮ numatė, jog tiek bankroto, tiek restruktūrizavimo administratoriams numatomi nepriekaištingos reputacijos, kvalifikacijos egzamino ir valstybinės lietuvių kalbos reikalavimai, visgi skyrėsi reikalavimai susiję su asmens įgyta patirtimi bei išsilavinimu. Bankroto administratoriumi norinčiam tapti fiziniam asmeniui taip pat buvo nustatyti reikalavimai: (i) turėti aukštąjį universitetinį ar jam prilygintą socialinių mokslų studijų srities teisės ar ekonomikos studijų krypties išsilavinimą ar teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį; (ii) turėti ne trumpesnę kaip dvejų metų administratoriaus padėjėjo darbo stažą per paskutinius trejus metus arba ne trumpesnę kaip penkerių metų įmonės vadovo darbo stažą per paskutinius septynerius metus, arba teisės aktų nustatyta tvarka būti pripažintu advokatu ar paskirtu antstoliu (Įmonių bankroto įstatymas, 2018). Tuo tarpu asmeniui, norinčiam tapti restruktūrizavimo administratoriumi buvo keliami kiek žemesni reikalavimai: (i) turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą; (ii) turėti ne trumpesnę kaip trejų metų įmonės vadovo darbo stažą per paskutinius penkerius metus arba turėti dvejų metų bankroto administratoriaus darbo stažą (Įmonių restruktūrizavimo įstatymas, 2014). Manytina, jog įvertinus jau aptartą galimą restruktūrizavimo administratorių kvalifikacijos ar patirties trūkumą valdant ypač reikšmingus restruktūrizavimo procesus, sujungiant minėtų administratorių profesijas siekiama tuo pačiu įtvirtinti tokius kvalifikacinius reikalavimus nemokumo administratoriais siekiantiems tapti fiziniams asmenims, kurie užtikrintų reikiamas žinias turinčių profesionalų patekimą į šios veiklos rinką. Atsižvelgiant į tai, naujuoju JANĮ numatyti šie nemokumo administratoriams keliami kvalifikaciniai reikalavimai: (i) nepriekaištinga reputacija; (ii) ne žemesnis kaip magistro kvalifikacinis laipsnis arba jam lygiavertė aukštojo mokslo kvalifikacija; (iii) turėti ne trumpesnę kaip dvejų metų nemokumo administratoriaus padėjėjo darbo patirtį per paskutinius trejus metus arba būti pripažintu advokatu ar paskirtu antstoliu, arba turėti ne trumpesnę kaip penkių metų įmonės vadovo darbo patirtį per paskutinius septynis metus; (iv) išlaikyti nemokumo administratorių kvalifikacinius egzaminus.

Pažymėtina, jog vienu iš esminių fiziniams asmenims keliamų reikalavimų pokyčių galima laikyti išsilavinimo kriterijaus liberalizavimą atsisakant reikalavimo turėti konkrečiai ekonomikos arba teisės srities išsilavinimą. Manytina, jog tokie teisinio reguliavimo pokyčiai turėtų sudaryti sąlygas platesniam asmenų ratui rinktis nemokumo administratoriaus profesiją, o tokiu atveju rinkoje turėtų veikti daugiau profesionalų, turinčių specifinių žinių. Tokios žinios, kuomet nemokumo administratorius yra įsigilinęs ir turi aukštą kvalifikaciją tam tikrame sektoriuje (pavyzdžiui, nekilnojamojo turto valdyme, statybų ar duomenų analitikos srityse) galėtų būti efektyviai panaudojamos

vykdant specifinių juridinių asmenų nemokumo procedūras. Be kita ko, sudaromos sąlygos didesnei konkurencijai rinkoje, o tai turėtų lemti ir aukštesnės kvalifikacijos nemokumo administratorių ratą, todėl toks reguliavimo pokytis turėtų būti laikomas teigiamu postūmiu aptariamoje srityje.

Nors įvykdžius nemokumo reformą buvo sukurta bendra nemokumo administratoriaus profesija, visgi šio subjekto įgaliojimai restruktūrizavimo ir bankroto procesuose, atsižvelgiant į šių procesų ypatumus, tam tikra apimtimi skiriasi. Analizuojant nemokumo administratoriaus įgaliojimų skirtumus restruktūrizavimo ir bankroto procesuose, esminis ypatumas yra susijęs su bankroto ir restruktūrizavimo bylos iškėlimo materialiaisiais padariniais. Vadovaujantis JANĮ 56 str. 1 d. juridinio asmens valdymo organai nuo teismo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos netenka savo įgaliojimų. Tame pačiame straipsnyje numatyta, jog juridinio asmens valdymo organo teises ir pareigas bankroto proceso metu įgyvendina nemokumo administratorius. Dėl šios priežasties nemokumo administratoriui bankroto procese tenka eilė specifinių pareigų – perimti juridinio asmens turtą, dokumentus, spręsti dėl tolesnio įmonės prievolių vykdymo, darbuotojų atleidimo ir priėmimo ir pan. (Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2019).

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog tokia bankroto bylos iškėlimo pasekmė laikytina logiška, nes nors įmonės nemokumą kartais nulemia ir objektyvios priežastys, visgi pripažįstama, jog įmonės valdymo organai nesugebėjo užtikrinti tinkamos įmonės veiklos ir įsipareigojimų kreditoriams vykdymo, todėl, siekiant apsaugoti kreditorių interesus, būtina, kad įmonės valdymą perimtu kitas asmuo – nemokumo administratorius. Svarbu pažymėti ir tai, jog iškelus bankroto bylą reikia įvertinti susiklosčiusios situacijos priežastis, nustatyti, ar nėra tyčinio bankroto požymių, patikrinti bankrutuojančio juridinio asmens sudarytus sandorius ir tam tikrais atvejais pareikšti ieškinius dėl jų nugalinėjimo, todėl akivaizdu, kad patys valdymo organai negalėtų objektyviai įvertinti savo ankstesnės veiklos (Kavalnė *et al*, 2011, p. 119).

Tuo tarpu vykdant restruktūrizavimo procedūras nemokumo administratoriaus dalyvavimas nėra būtinas⁵, nes juridinio asmens veiklai restruktūrizavimo proceso metu vadovauja, jo turtą valdo, naudoja ir juo disponuoja juridinio asmens vadovas arba kitas valdymo organo pareigas vykdantis asmuo (Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2019). Manytina, jog restruktūrizavimo atveju juridiniam asmeniui dar esant gyvybingam būtent šio subjekto valdymo organai yra tinkami asmenys siekiant įgyvendinti įmonės

⁵ Išskyrus išimtį, kuomet bankroto byla yra nutraukiama bei iškeliamas restruktūrizavimo byla. Ši išimtis detaliau bus nagrinėjama kitoje šio darbo dalyje.

administracines, teisines ar ekonomines reformas bei įveikti įmonę ištikusius finansinius sunkumus, nes būtent valdymo organai geriausiai supranta konkrečios įmonės struktūrą, vykdomą veiklą ir pan. Dėl šios priežasties galima daryti išvadą, jog tuo atveju, kai yra pasirenkama į restruktūrizavimo procesą įtraukti ir nemokumo administratorių, pastarojo funkcijos restruktūrizavimo procese iš esmės yra susijusios su pareikštų kreditorių finansinių reikalavimų priėmimu ir perdavimu juos tvirtinti ar ginčijimu teisme, su restruktūrizavimo plano rengimu ir jo įgyvendinimo bei įmonės valdymo organų priežiūra (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 4 d. nutartis), o ne objektyviu valdymo organų veiksmų įvertinimu bei kitų valdymo organų funkcijų atlikimu. Svarbu paminėti, jog remiantis Lietuvos civilinio kodekso 2.82. str. 2 d. valdymo organais turėtų būti laikomi ne tik juridinio asmens vienasmenis ar kolegialus valdymo organas, tačiau ir dalyvių susirinkimas.

Galima pažymėti, jog nors įmonės valdymo organų įgaliojimų netekimas iškėlus įmonei bankroto bylą numatytas ir kitose valstybėse (pavyzdžiui, Kanadoje), visgi egzistuoja ir išimčių iš aptartos taisyklės. Jungtinėse Amerikos Valstijose pradėjus bankroto procedūras skolininko administracinė vadovybė ir valdyba išlaiko skolininko turto ir operacijų kontrolę bei tęsia įprastą komercinę veiklą, laikydamasi šios šalies bankroto kodekse nustatytų apribojimų. Susiklosčius šiai situacijai skolininkas tampa „skolininku, išlaikančiu valdymą“ (angl. „*Debtor in possession*“), o skolininko vadovybei bei valdybai ir toliau išlieka fiduciarinės pareigos juridinio asmens atžvilgiu (Martin, 2016, p. 6-15).

Tuo tarpu Vokietijoje egzistuojant tam tikroms sąlygoms galimas bankrutuojančios įmonės valdymas, kurį toliau atlieka buvę įmonės valdymo organai (vadinamasis „savas valdymas“). Tokia bankrutuojančios įmonės valdymo forma galima teismo leidimu, jei prašymą pateikia pats skolininkas, jam neprieštarauja pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo pateikęs kreditorius ir tikėtina, kad tai neužvilkins bylos nagrinėjimo bei nepadarys žalos kreditoriams. Visgi, tokiu atveju teismas paskiria „reikalų prižiūrėtoją“, kuris prižiūri įmonės valdymo organų veiklą, leidžia jiems sudaryti tam tikrus sandorius, t. y. iš dalies atlieka nemokumo administratoriaus kompetencijai priskiriamus veiksmus. Kai kurie autoriai laikosi nuomonės, jog bankrutuojančios įmonės valdymas, atliekamas jos pačios valdymo organų, tikėtina, padeda supaprastinti bankroto procesą bei sumažinti jo išlaidas, o skolininko valdymo organai geriau supranta įmonės specifiką ir gali geriau tvarkyti einamuosius reikalus (Kavalnė *et al*, 2011, p. 120).

Apibendrinant aptartus nemokumo administratoriaus statuso bei įgaliojimų ypatumus, reikia pažymėti, jog įvykdžius nemokumo reformą Lietuvos teisinėje sistemoje

buvo įtvirtinta vieninga nemokumo administratoriaus profesija vietoje buvusių atskirų bankroto ir restruktūrizavimo administratorių pareigybių. Sukūrus minėtą profesiją buvo atliktos ir kriterijų, taikomų asmenims, siekiantiems tapti nemokumo administratoriais, korekcijos, kurios turėtų sudaryti sąlygas nemokumo administratorių rinkoje veikti subjektams, turintiems daugiau reikiamų žinių efektyviam nemokumo procesų įgyvendinimui. Nors bankroto ir restruktūrizavimo procesus vienija bendra nemokumo administratoriaus profesija, akivaizdu, jog dėl šių procesų ypatumų minėto subjekto įgaliojimai kiekviename iš jų skiriasi. Esminį skirtumą tarp nemokumo administratoriaus įgaliojimų bankroto ir restruktūrizavimo procesuose nulemia vienas pagrindinių bankroto bylos iškėlimo padarinių – valdymo organų įgaliojimų netekimas. Atsižvelgiant į tai, nemokumo administratorius bankroto procese turi pareigas perimti juridinio asmens turta, dokumentus bei atlikti kitus veiksmus, susijusius su įmonės valdymu. Tuo tarpu restruktūrizavimo procese įmonės valdymo organams išlaikius įgaliojimus, nemokumo administratoriaus funkcijos yra susijusios su restruktūrizavimo plano įgyvendinimo priežiūra, kreditorių reikalavimų pirminiu įvertinimu ir kitais veiksmais, iš esmės susijusiais su juridinio asmens priežiūra bei kontrole.

2.2.3. Galimybė keisti nemokumo proceso formą

Šiame darbe jau akcentuota, jog JANĮ priėmimu buvo siekiama sukurti tokį teisinį reguliavimą, kuris didintų nemokumo procesų efektyvumą ir sudarytų sąlygas išsaugoti gyvybingą verslą. Visgi, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog ĮBĮ ir ĮRĮ nesukūrė tokios teisinės aplinkos, kurioje bankroto ir restruktūrizavimo procesai lanksčiai ir darniai koegzistotų. Priešingai, atsižvelgiant į restruktūrizavimo prioriteto principą, Lietuvoje buvo pasirinktas toks kelias, kai bankroto procesas galimas tik baigus restruktūrizavimo procesą, t. y. tik įsiteisėjus teismo nutarčiai dėl restruktūrizavimo bylos nutraukimo, baigimo ar atsisakymo ją iškelti. Toks teisinis reguliavimas leidžia daryti išvadą, jog minėti įstatymai nebuvo pakankamai suderinti sprendžiant restruktūrizavimo ar bankroto bylos iškėlimo klausimą ir perėjimą iš vieno proceso į kitą, o dėl šios priežasties sudaromos prielaidos piktnaudžiauti procesu bei mažėja galimybės kreditoriams atgauti įsiskolinimus (Įmonių restruktūrizavimo proceso valdymas..., 2015).

Įvertinus nurodytas aplinkybes bei siekiant didinti bankroto ir restruktūrizavimo procesų suderinamumą JANĮ buvo įtvirtinta galimybė pereiti iš bankroto procedūros į restruktūrizavimo procesą – minėto įstatymo 81 str. yra numatyta, jog bankroto byla gali būti nutraukiama iškėlus restruktūrizavimo bylą. Toks teisinis reguliavimas yra logiškas,

nes kartais ir nedidelė kreditorių pagalba, verslo idėja arba pasikeitusi padėtis rinkoje gali iš esmės pakeisti įmonės finansinę situaciją. Be kita ko, įmonės mokumas, iškelus bankroto bylą, gali keistis ir dėl įmonės turtinių klausimų sprendimų teismuose, o galimybė atstatyti verslą skatina teigiamą visuomenės požiūrį į sunkumus patiriančius verslininkus, gerina investicinį klimatą. Manytina, jog galimybė bankrutuojančiam juridiniam asmeniui pasirengti restruktūrizavimui ir nutraukti bankroto bylą turėtų būti patraukli visiems bankroto proceso dalyviams. Galima atkreipti dėmesį ir į tai, jog teikiant prioritetą restruktūrizavimo procedūroms pagal „Doing Business“ metodiką, sudaromos prielaidos tenkinti kreditorių reikalavimus didesne apimtimi. Tokiu teisiniu reguliavimu yra teikiamas prioritetas restruktūrizavimui, išsaugant veikiančią ūkio subjektą, teikiančią naudą visai šalies ekonomikai. Tuo tarpu kreditorių teisės pakankamai apsaugomos, nes teismas gali nutraukti bankroto bylą ir iškelti juridinio asmens restruktūrizavimo bylą tik tokiu atveju, kai, be kita ko, dėl restruktūrizavimo plano projekte nustatytų priemonių šio plano projektui nepritarusių kreditorių reikalavimų tenkinimo apimtis nebūtų mažesnė negu juridinio asmens bankroto atveju (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018).

Minėtame JANĮ straipsnyje nustatytos ir pagrindinės taisyklės, kuriomis vadovaujantis vykdomas perėjimas iš bankroto į restruktūrizavimo procesą. Visų pirma, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog restruktūrizavimo byla nutraukiant bankroto bylą gali būti iškelta tik kartu patvirtinant restruktūrizavimo planą. Manytina, jog toks reikalavimas taip pat turėtų užtikrinti kreditorių teisių apsaugą, nes teismui iš anksto įvertinus restruktūrizavimo planą, kuriame turi būti nurodytos priemonės įmonės finansinei būklei gerinti, į restruktūrizavimo procesą pereinama įsitikinus, jog plane numatyti veiksmai gali būti realiai efektyvūs gelbėjant juridinį asmenį.

Be kita ko, svarbus minėtos procedūros ypatumas yra ir tai, jog šiuo atveju restruktūrizavimo byla gali būti iškelta tik pagreitinta tvarka. JANĮ 81 str. 3 d. nurodyta, jog nemokumo administratorius ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo kreditorių susirinkimo nutarimo pritarti juridinio asmens restruktūrizavimo plano projektui priėmimo dienos turi kreiptis į teismą su prašymu iškelti restruktūrizavimo bylą ir nutraukti bankroto bylą, o prie šio prašymo turi būti pridėtas restruktūrizavimo plano projektas, kuriam JANĮ nustatyta tvarka pritarė juridinio asmens dalyvių susirinkimas ir kreditoriai. Atkreiptinas dėmesys, jog tokiu teisiniu reguliavimu iš esmės yra įgyvendinamas nemokumo reformos tikslas efektyvinti nemokumo procedūras. Svarbu ir tai, jog siekiant gaivinti sunkumų turintį juridinį asmenį laikas yra ypač svarbus, nes kiekviena diena nevykdant komercinės veiklos apsunkina galimybes grįžti į rinką ir

susigražinti konkurencinį pranašumą, todėl numatytas aiškus bei trumpas terminas kreipimuisi dėl bankroto bylos nutraukimo ir restruktūrizavimo bylos iškėlimo sudaro tinkamas prielaidas finansinių sunkumų turinčio juridinio asmens reabilitavimui.

Pažymėtina, jog vadovaujantis JANĮ 81 str. 6 d. nutraukus bankroto bylą ir iškėlus restruktūrizavimo bylą, nemokumo administratoriaus dalyvavimas yra privalomas viso restruktūrizavimo proceso metu. Tai yra išimtis iš aptartos bendrosios JANĮ taisyklės, jog restruktūrizavimo procese nemokumo administratoriaus veikimas nėra būtinas⁶. Šiuo reguliavimu siekiama geriau apsaugoti kreditorių teises ir teisėtus interesus, atsižvelgiant į tai, kad juridinis asmuo pradėdant nemokumo procesą, t. y. iškėlus bankroto bylą, jau buvo nemokus (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018). Dėl šios priežasties galima teigti, jog juridinio asmens valdymo organams, jų atliekamiems veiksams, reikalinga didesnė priežiūra ir kontrolė siekiant nekartoti klaidų, privedusių juridinį asmenį prie bankroto, o tuo pačiu ir suteikti visą galimą pagalbą įmonei siekiant atkurti finansinį stabilumą.

Nors vykdant nemokumo procesus ir gavus kreditorių pagalbą ar palankiai susiklosčius kitoms aplinkybėms finansinių sunkumų turinčio juridinio asmens situacija gali pakrypti teigiama linkme, lygiai taip pat mokumo problemos gali ir gilėti. Tokia situacija yra ypač aktuali restruktūrizavimo proceso atveju, nes būtent vykdant šią procedūrą yra ir toliau vykdoma ūkinė komercinė veikla, kai bankroto atveju veiklos vykdymo tąsa yra retas reiškinys. Akivaizdu, jog ne visad restruktūrizavimo plane numatytos priemonės gali padėti juridiniam asmeniui atkurti gerą finansinę situaciją, o prie to gali prisidėti ir tokios aplinkybės kaip prastas įmonės valdymas, nepalanki konkurencinė aplinka ar pan. Be kita ko, ir pats juridinis asmuo gali elgtis nesąžiningai bei inicijavęs restruktūrizavimo procesą nevykdyti įstatyme numatytų pareigų. Dėl šios priežasties blogėjant įmonės finansinei situacijai būtinas teisinis mechanizmas, padėsiantis užtikrinti restruktūrizuojamos įmonės kreditorių interesus. Atsižvelgiant į tai, tiek iki nemokumo reformos galiojės ĮRĮ, tiek JANĮ numato galimybę iš restruktūrizavimo proceso pereiti į bankroto procedūras.

JANĮ 114 str. 3 d. numato, jog teismas nutraukia restruktūrizavimo bylą ir ta pačia nutartimi iškelia bankroto bylą, jeigu padaro pagrįstą išvadą, kad juridinis asmuo yra

⁶ Visgi reikėtų pažymėti, jog jau minėtu JANĮ pakeitimo ir papildymo projektu planuojama išplėsti atvejus, kai restruktūrizavimo procese nemokumo administratoriaus dalyvavimas būtų būtinas. Planuojama JANĮ papildyti 35 str. 2¹ d., kurioje būtų nurodyta, jog be darbe nurodyto atvejo, nemokumo administratorius turi būti skiriamas: (i) teismui priėmus sprendimą, kad nemokumo administratoriaus skyrimas yra būtinas juridinio asmens ir jo kreditorių interesų apsaugai užtikrinti; (ii) teismui priėmus sprendimą patvirtinti restruktūrizavimo planą, neatsižvelgiant į juridinio asmens dalyvių arba šio plano paveikiamų kreditorių grupių nepritarimą; (iii) juridinio asmens arba kreditorių, kurių reikalavimų suma vertine išraiška sudaro daugiau kaip 1/2 visų teismo patvirtintų kreditorių reikalavimų sumos, prašymu.

nemokus ir egzistuoja bent viena iš šių aplinkybių: (i) nustatytais terminais nepateikiamas restruktūrizavimo planas; (ii) teismas nepatvirtina restruktūrizavimo plano; (iii) nevykdomas arba netinkamai vykdomas restruktūrizavimo planas; (iv) juridinis asmuo nemoka visų ar dalies mokesčių; (v) nepateikiama galutinė restruktūrizavimo ataskaita. Įvertinus šias sąlygas galima daryti išvadą, jog įstatymas įtvirtina pareigą veiklos pelningumą atkurti norinčiam juridiniam asmeniui sąžiningai naudotis restruktūrizavimo galimybe, o esminių šio proceso veiksmų neatlikimas gali lemti įmonės likvidavimą bankroto procedūrą pagalba. Manytina, jog toks teisinis reguliavimas yra visiškai logiškas siekiant apsaugoti kreditorių interesus bei sumažinti galimybes įmonėms piktnaudžiauti aptariama gaivinimo procedūra.

Kaip matyti iš statistikos, nuo ĮRĮ taikymo pradžios (2001 m. liepos 1 d. iki 2020 m. rugsėjo 30 d.) iš viso restruktūrizavimo procesai pradėti 535 įmonėms, tačiau iš jų tik 59 įmonės buvo sėkmingai restruktūrizuotos (Bankroto ir restruktūrizavimo procesų apžvalga..., 2020). Tokia situacija leidžia daryti išvadą, jog iš tiesų vykdyti restruktūrizavimo procesus dažnai yra susiduriama su nesėkme arba netinkamu įstatymuose įtvirtintų pareigų vykdymu, todėl tikėtina, jog šiame darbe aptariamos bei kitos JANĮ numatytos naujovės turėtų ne tik sukurti veiksmingesnes įmonių gaivinimo procedūras, tačiau ir formuoti palankesnę požiūrį į restruktūrizavimą tuo pačiu skatinant laiku rinktis šį instrumentą bei atsakingai vykdyti visus reikiamus procedūros reikalavimus.

Vertinant aptartą teisinį reguliavimą reikia pažymėti, jog įsigaliojus JANĮ bei šiame įstatyme įtvirtintus galimybes pereiti iš bankroto proceso į restruktūrizavimą buvo ne tik formaliai sujungtas nemokumo procesų teisinis reguliavimas, tačiau ir realiai pasiektas ženkliai aukštesnis aptariamų procesų sistemiškumo laipsnis. Toks teisinis reguliavimas, kartu su Lietuvos teisei sistemai jau pažįstama galimybe pereiti iš restruktūrizavimo proceso į bankroto procedūras, sudaro sąlygas lanksčiai rinktis kiekvieno juridinio asmens būklę atitinkantį procesą, užtikrina nemokumo proceso efektyvumą, o palankiai susiklosčius aplinkybėms ir nuo likvidavimo išgelbėti daugiau įmonių. Be kita ko, sukūrus aiškesnį nemokumo teisinį reguliavimą, grįstą bankroto ir restruktūrizavimo procesų koegzistavimu, turėtų būti keičiamas ir neigiamas visuomenės požiūris į nemokumo procedūras, nes net ir iškelta bankroto byla dar nereiškia įmonės pabaigos, o pareigų nevykdantys ar restruktūrizavimo sėkmės nesulaukiantys juridiniai asmenys bus likviduojami, taip apsaugant kreditorių interesus.

2.2.4. Kreditorių reikalavimų tenkinimo eilė

Jau minėta, jog kreditorių reikalavimų patenkinimas yra vienas iš nemokumo proceso tikslų, o bankroto proceso atveju daugelio mokslininkų šis tikslas yra įvardijamas kaip pagrindinis. Akivaizdu, jog realizavus juridinio asmens turtą bankroto procedūrų pagalba ar sėkmingai įgyvendinant restruktūrizavimo plane numatytas priemones didėjanti įmonės turto masė turi būti paskirstoma pastarosios skoliniamis įsipareigojimams padengti. Visgi siekiant užtikrinti teisinės sistemos aiškumą, stabilumą bei vykdomų procedūrų rezultatų nuspėjamumą yra reikalinga nustatyti teisinį reguliavimą, apibrėžiantį kreditorių reikalavimų tenkinimą nemokumo procese, kuris būtų pagrįstas tiek sisteminiu teisės vertinimo požiūriu, tiek kreditorių lygiateisiškumo principo įgyvendinimu.

Iki JANĮ galiojusiam teisiniame reguliavime kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės, įtvirtintos ĮBĮ ir ĮRĮ, skyrėsi, t. y. buvo nustatyta skirtinga kreditorių reikalavimų prioritetizavimo eilė. Reikia pažymėti, jog turbūt esminiu susiklosčiusio teisinio reguliavimo trūkumu reikėtų laikyti tai, jog ĮBĮ aukštą prioritetą teikė valstybės institucijų reikalavimų tenkinimui. Šiame įstatyme buvo numatyta, jog pirmąją eile tenkinami: (i) darbuotojų reikalavimai, susiję su darbo santykiais; (ii) reikalavimai atlyginti žalą dėl suluošinimo ar kitokio kūno sužalojimo, susirgimo profesine liga arba dėl mirties nuo nelaimingo atsitikimo darbe; (iii) žemės ūkio veiklos subjektų reikalavimai sumokėti už parduotus žemės ūkio produktus. Antrąją eile buvo tenkinami būtent valstybės reikalavimai, kylantys iš mokestinių bei kitų teisinių santykių ir tik po to dengiami visų kitų kreditorių turimi reikalavimai. Tuo tarpu restruktūrizavimo procesą reguliavusiame ĮRĮ valstybės turimiems reikalavimams prioritetas teikiamas nebuvo – pirmąją eile taip pat buvo tenkinami darbuotojų ar dėl žalos atlyginimo atsiradę reikalavimai bei, atsižvelgus į daiktinių teisių specifiką, hipotekos ar įkeitimo kreditorių reikalavimai, o antrąją eile – visi likusieji reikalavimai. Aptartas teisinis reguliavimas sąlygojo tai, jog kai kurios valstybės institucijos prioritetą teikdavo kaip tik įmonės likvidavimui, o ne restruktūrizavimo procesui (Mulevičienė, 2019, p. 67).

Įvertinus minėtą situaciją JANĮ buvo suvienodinta kreditorių reikalavimų tenkinimo eilė bei atsisakyta prioriteto valstybės institucijų atžvilgiu. Šių subjektų reikalavimų tenkinimo prioriteto tvarka atsisakymas prieš kitų kreditorių reikalavimų, kurie nėra užtikrinti įkeitimu ar hipoteka, tenkinimą turėti sudaryti prielaidas tenkinti pastarųjų reikalavimus didesne apimtimi. Be kita ko, toks teisinis reguliavimas turėtų daryti teigiamą įtaką skolinimo sąlygoms ir verslo plėtrai, o tuo pačiu ir viešiesiems finansams (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018).

Visgi iki galo kreditorių lygiateisiškumas vykdant nemokumo teisinio reglamentavimo reformą kreditorių reikalavimų tenkinimo kontekste užtikrintas nebuvo. Kaip numato JANĮ, nuo teismo nutarties iškelti nemokumo bylą įsiteisėjimo dienos iki teismo nutarties patvirtinti restruktūrizavimo planą arba nutraukti nemokumo bylą įsiteisėjimo dienos draudžiama įskaityti reikalavimus, išskyrus priešpriešinius vienas kitam reikalavimus, kurie tenkina abi šias sąlygas: (i) atsirado iki teismo nutarties iškelti nemokumo bylą įsiteisėjimo dienos; (ii) toks įskaitymas galimas pagal mokesčių įstatymuose nustatytas mokesčio permokos (skirtumo) įskaitymo nuostatas. Taigi, įvertinus nurodytą JANĮ reguliavimą, galima daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas visgi nustatė tam tikrą prioritetą valstybės institucijų reikalavimų atžvilgiu įmonės nemokumo procese. Europos Sąjungos teisės mokslininkų pripažįstama, jog valstybės narės turėtų susilaikyti nuo papildomų bendrų lengvatų suteikimo konkrečioms kreditorių grupėms, naudodamosi kitomis socialinių interesų apsaugos priemonėmis (Rescue of Business in Insolvency Law, 2017). Atsižvelgiant į tai manytina, jog nustatytas teisinis reguliavimas, leidžiantis valstybės institucijoms atlikti reikalavimų, susijusių su mokestinėmis prievolėmis, įskaitymą, pažeidžia kreditorių lygiateisiškumą, nes valstybės institucijoms yra suteikiama galimybė pirmumo tvarka užbaigti su skolininku turimas prievoles, bei mažina pasitikėjimą visa įmonių gaivinimo teisine aplinka. Tokį vertinimą lemia ir tai, jog valstybei teikiamas pirmumas įskaitymo kontekste nėra nulemiamas konkrečių objektyvių priežasčių, o greičiau yra politinės valios atspindys.

Pažymėtina, jog aptariamam aspektui JANĮ rengimo etape buvo teikiamos Teisėjų Tarybos pastabos nurodytam teisiniui reguliavimui. Kaip teigiama minėtos institucijos pastabose, buvo siūloma apskritai atsisakyti draudimo atlikti reikalavimų įskaitymą, užtikrinant, jog ši procedūra būtų atliekama esant pagrįstiems duomenims apie egzistuojantį kreditoriaus reikalavimą. Šiose pastabose taip pat akcentuojama, jog tuo atveju, jei įskaitymo draudimas JANĮ išlieka, turi būti atsisakoma valstybės prioriteto siekiant nepažeisti teisingumo, protingumo, sąžiningumo, kreditorių ir jų interesų lygiateisiškumo principų (Teisėjų tarybos pastabos..., 2018). Tuo tarpu įstatymų leidėjas svarstydamas šias pastabas nusprendė, jog Teisėjų Tarybos pateikti pasiūlymai yra konceptualaus pobūdžio, o siūlomos nuostatos galėtų būti keičiamos atskiru teisėkūros projektu. Tokia įstatymų leidėjo pozicija nulėmė tai, kad JANĮ reguliavimu nebuvo sistemiškai išspręsta nepagrįsto valstybės institucijų reikalavimų prioritetizavimo problema, todėl sutiktina su pozicija, jog siekiant sukurti nuoseklią teisės normų sistemą, turėtų būti atsisakoma valstybės institucijoms suteikiamo prioriteto vykdant turimo

reikalavimo įskaitymą arba įtvirtinama galimybė ir kitiems skolininko kreditoriams pasinaudoti šiuo prievolės pasibaigimo būdu.

Konkrečiai analizuojat JANĮ normas, nustatančias kreditorių reikalavimų tenkinimo eilę, šio įstatymo 94 str. numatyta, jog pirmąja eile tenkinami: (i) kreditorių, suteikusių įkeitimu ir (ar) hipoteka neužtikrintą naują ir (ar) tarpinį finansavimą, reikalavimai, kilę juridiniam asmeniui negražinus paskolų sutartyse nustatytais terminais; (ii) su darbo santykiais susiję darbuotojų reikalavimai; (iii) reikalavimai dėl valstybinio socialinio draudimo, privalomojo sveikatos draudimo įmokų ir įmokų į Garantinį fondą ir Ilgalaikio darbo išmokų fondą; (iv) reikalavimai dėl neįvykdytų prievolių iš bankroto metu vykdytos ūkinės komercinės veiklos. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog JANĮ, priešingai nei ankstesniame nemokumo procesų reguliavime, tam tikras prioritetas suteikiamas reikalavimams kylantiems iš naujo tarpinio finansavimo bei bankroto metu vykdytos ūkinės komercinės veiklos. Manytina, jog nustatyti šių kreditorių reikalavimų tenkinimą prioriteto tvarka yra tikslinga, siekiant sudaryti geresnes sąlygas restruktūrizuojamiems juridiniams asmenims tęsti veiklą, bankrutuojantiems asmenims – sudaryti prielaidas tęsti veiklą, kai tai būtina juridinio asmens turto vertės išsaugojimui (Įstatymo projekto aiškinamasis raštas..., 2018). Tuo tarpu antrąja eile nemokumo procese yra tenkinami visi kiti kreditorių reikalavimai, taip užtikrinant kreditorių lygiateisiškumą. Reikia pažymėti ir tai, jog minėto JANĮ straipsnio 1 dalyje numatyta, kad likviduojant juridinį asmenį dėl bankroto, įkaito turėtojo reikalavimai tenkinami pirmiausia. Nors tokiam kreditoriui suteikiamas ypatingas prioritetas, visgi manytina, kad tokia taisyklė yra visiškai logiška įvertinus daiktinės teisės nulemtą reikalavimų įgyvendinimo specifiką.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog minėtas teisinis reguliavimas buvo sukurtas atsižvelgiant ir į tarptautines rekomendacijas. UNCITRAL Nemokumo teisėkūros gairėse nurodoma, jog nemokumo įstatymuose turėtų būti mažinamas eilių bei prioritetinių reikalavimų skaičius. Be kita ko, rekomenduojama ir aiškiai apibrėžti atvejus, kai kreditoriams yra suteikiamas prioritetas tenkinant jų reikalavimus (UNCITRAL Nemokumo teisės teisėkūros gairės, 2005). Taip pat sekama ir kitomis tarptautinėmis tendencijomis – minėtas prioriteto suteikimas tarpinį finansavimą nemokumo procese suteikiamam subjektui yra rekomenduojamas Pasaulio banko „Doing business“ metodologinėje medžiagoje (Tyrimo „*Doing Business 2018*“ ataskaita, 2018).

Apibendrinant aptartą JANĮ reguliavimą kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės kontekste, galima daryti išvadą, jog siekiant teisinio aiškumo nemokumo procesų srityje buvo žengtas svarbus žingsnis suvienodinant kreditorių reikalavimų pirmumą bankroto ir restruktūrizavimo procesuose. Ypač svarbiu laikytinas pakeitimas, susijęs su valstybės

institucijų reikalavimų prioritetizavimo atsisakymu. Visgi, JANĮ numačius galimybę valstybės institucijoms atlikti reikalavimų, susijusių su mokestinėmis prievolėmis, įskaitymą, nebuvo sukurta nuosekli teisės normų sistema, užtikrinanti kreditorių lygiateisiškumą pastarųjų reikalavimų tenkinimo kontekste. Manytina, jog siekiant didinti verslo aplinkos ir visuomenės pasitikėjimą nemokumo procedūromis, turėtų būti atsisakoma nurodyto prioriteto, arba aptariama įskaitymo teisė turėtų būti suteikiama visiems įmonės kreditoriams, galintiems objektyviai pagrįsti turimos reikalavimo teisės egzistavimą. Taip pat svarbiu nemokumo teisinio reguliavimo pokyčiu galima pripažinti ir tam tikros apsaugos suteikimą tiems subjektams, kurie siekia padėti mokumo problemų turinčiam juridiniam asmeniui suteikiant tarpinį finansavimą. Kreditorių, teikiančių tarpinį finansavimą, apsauga turėtų sukurti prielaidas juridinių asmenų veiklos tęstinumui nemokumo proceso metu (kai tam yra galimybė), bei sudaryti sąlygas kreditorių reikalavimus tenkinti didesne apimtimi.

IŠVADOS

1. Teisinė nemokumo kategorija yra suprantama kaip juridinio asmens būseną, kai juridinis asmuo laiku negali vykdyti turtinių prievolių arba juridinio asmens įsipareigojimai viršija jo turto vertę. Tuo tarpu bankrotu galima laikyti konstatuotą juridinio asmens būseną, kuomet siekiant užtikrinti kreditorių teisių apsaugą toks juridinis asmuo turi būti likviduojamas siekiant pastarojo skolinių įsipareigojimų įvykdymo kuo didesne apimtimi. Restruktūrizavimu laikytina visuma priemonių, kuriomis yra vykdomi juridinio asmens veiklos ar organizaciniai pokyčiai, padedantys išvengti bankroto, kartu tenkinant kreditorių reikalavimus.
2. JANĮ įtvirtina vieningą ikiteisminę ginčo sprendimo tvarką inicijuojant tiek bankroto, tiek restruktūrizavimo procesus. Siekiant skatinti juridinių asmenų gaivinimą ne teismo tvarka numatyta, jog nemokumo procesą inicijuojant kreditoriui, pastarasis teikdamas pranešimą skolininkui dėl finansinių problemų sprendimo turi nurodyti „neginčijamą prievolę“. Įvertinus nemokumo proceso efektyvumo principą manytina, jog iš kreditorių neturi būti reikalaujama turėti teismo, arbitražo ar paties skolininko patvirtintą reikalavimą tam, jog būtų galima inicijuoti nemokumo procesą skolininko atžvilgiu. Minėto tikslo įgyvendinimui JANĮ taip pat numatytas naujas institutas – susitarimas dėl pagalbos finansiniams sunkumams įveikti. Įstatyme numačius kreditoriui tik pareigą pateikti pasiūlymą dėl nurodyto susitarimo sudarymo bei aiškiai neįtvirtinus jo teisinės galios skolininkui neatkūrus finansinio stabilumo, praktikoje šiuo susitarimu gali būti naudojamosi retai, o tai nesukurs prielaidų dažnam įmonių gaivinimui ne teismo tvarka. Esminė sąlyga, leidžianti atskirti, kuris – bankroto ar restruktūrizavimo – procesas turėtų būti pradėtas konkretaus juridinio asmens atžvilgiu, yra įmonės gyvybingumas. Ši sąvoka JANĮ apibūdinama vertinamaisiais kriterijais, o tai sudaro sąlygas parinkti tą nemokumo proceso formą, kuri labiausiai atitinka juridinio asmens finansinę būklę. Tačiau aiškiai neapibrėžta gyvybingumo samprata kelia riziką, jog gali susidaryti situacija, kai bus vėluojama inicijuoti restruktūrizavimo procesą dėl netinkamo įmonės finansinės būklės įvertinimo.
3. Vienas esminių bankroto ir restruktūrizavimo skirtumų – JANĮ teisinis reguliavimas, numatantis, jog sprendžiant visiems kreditoriams svarbius klausimus, susijusius su pritarimu restruktūrizavimo plano projektui, galutinei restruktūrizavimo ataskaitai bei kreditorių komiteto sudarymu ir jo funkcijų nustatymu, kreditorių susirinkime yra sprendžiama kreditorių grupėse, kai tuo tarpu bankroto procese išliko iki JANĮ galiojusi tvarka, kai visi kreditoriai balsuoja vienoje grupėje. Įtvirtinus tokią

kolektyvinių kreditorių teisių įgyvendinimo taisyklę restruktūrizavimo procese, buvo siekiama užtikrinti kreditorių lygiateisiškumą, tačiau vienoje iš grupių balsuojant hipoteka bei įkeitimu užtikrintą reikalavimą turintiems kreditoriams egzistuoja rizika, jog hipoteka užtikrintą reikalavimą turintys kreditoriai gali nesunkiai blokuoti sprendimų priėmimą šioje grupėje arba vienašališkai nulemti svarbių restruktūrizavimo proceso klausimų baigtį. Įstatymų leidėjui nenumačius galimybės teismui patvirtinti restruktūrizavimo planą ir tuo atveju, kai restruktūrizavimo planui pritaria tik viena iš dviejų plano paveikiamų kreditorių grupių, nebuvo sukurta išbaigta teisės normų sistema, užtikrinanti efektyvų įmonių gaivinimą, nes buvo palikta erdvės nesąžiningiems kreditorių veiksams.

4. Įvykdžius nemokumo teisinio reguliavimo reformą buvo įtvirtinta vieninga nemokumo administratoriaus profesija vietoje buvusių atskirų bankroto ir restruktūrizavimo administratorių pareigybių. Įvykdyta reforma lėmė, jog kriterijai, taikomi asmenims, siekiantiems tapti nemokumo administratoriais, buvo liberalizuoti, o tai turėtų sudaryti sąlygas nemokumo administratorių rinkoje veikti asmenims, turintiems daugiau reikiamų specifinių žinių efektyviam nemokumo procesų įgyvendinimui. Esminis skirtumas tarp nemokumo administratoriaus įgaliojimų bankroto ir restruktūrizavimo procese yra tai, jog bankroto procese nemokumo administratorius perima valdymo organų įgaliojimus, o restruktūrizavimo procese nemokumo administratoriaus funkcijos yra susijusios su restruktūrizavimo plano įgyvendinimo priežiūra, kreditorių reikalavimų pirminiu įvertinimu ir kitais veiksmais, iš esmės susijusiais su juridinio asmens priežiūra bei kontrole.
5. JANĮ įtvirtinus galimybę pereiti iš bankroto proceso į restruktūrizavimą, buvo sukurtas aiškesnis ir nuoseklesnis nemokumo teisinis reguliavimas, grįstas bankroto ir restruktūrizavimo procesų koegzistavimu, taip sudaromos sąlygos lanksčiai rinktis kiekvieno juridinio asmens būklę atitinkantį procesą bei užtikrinamas nemokumo proceso efektyvumas, daroma teigiama įtaka keičiant neigiamą visuomenės požiūrį į nemokumo procedūras.
6. Kuriant veiksmingą įmonių gaivinimo procedūrų sistemą ypač svarbiu žingsniu laikytinas kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės suvienodinimas bankroto ir restruktūrizavimo procesuose. Panaikinus valstybės institucijų reikalavimų pirmumą, sudaromos prielaidos inicijuoti daugiau juridinių asmenų restruktūrizavimo procesų. Visgi JANĮ įtvirtinus išimtinę galimybę valstybės institucijoms vykdyti reikalavimų, susijusių su mokestinėmis prievolėmis, įskaitymą, nebuvo sukurta nuosekli teisės normų sistema kreditorių reikalavimų tenkinimo kontekste, o nurodytas teisinis

reguliavimas laikytinas pažeidžiančiu kreditorių lygiateisiškumo principą bei mažinančiu rinkos dalyvių pasitikėjimą nemokumo teisės sistema.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS NORMINIAI AKTAI

Lietuvos Respublikos teisės aktai

Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (1992). *Lietuvos aidas*, 191-0.

Lietuvos Respublikos įmonių kapitalo sanavimo ir restruktūrizavimo įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, 96-2656.

Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (2001). *Valstybės žinios*, 31-1010.

Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas (2001). *Valstybės žinios*, 31-1012.

Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (2019). *Teisės aktų registras*, 10324.

Tarptautiniai teisės aktai

Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/. *OL, 2019 L 172*, p. 18.

Europos Sąjungos institucijų studijos

Europos Komisijos studija „Dėl naujo požiūrio į verslo žlugimą ir nemokumą. Palyginamoji valstybių narių teisinio reguliavimo ir praktikos analizė“ (2016) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/insolvency_study_2016_final_en.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 15 d.].

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Knygos

Kavalnė, S., et al. (2009). *Bankroto teisė: vadovėlis. Pirmoji knyga*. Justitia: Vilnius.

Kavalnė, S. ir Norkus, R. (2011). *Bankroto teisė: vadovėlis. Antroji knyga*. Justitia: Vilnius.

Weinstein, M. (1998). *Summary of American Law*. Lawyers Co-operative Publishing Company.

Straipsniai mokslo žurnaluose

- Barakauskas, S. (2011). *Nauja Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo redakcija: pasikeitusio teisinio reguliavimo pranašumai ir trūkumai*. Justitia, 1, 32-34.
- Bernotaitė, K. (2005). *Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai*. Jurisprudencija, 77, 11-17.
- Bivainis, J. ir Tamošiūnas, A. (2003). *Įmonių restruktūrizavimo tikslų analizė*. Ekonomika, 61, 7-18.
- Clift, J. (2011). *Developing an international regime for transnational corporations: the importance of insolvency law to sustainable recovery and development*. Transnational corporations, volume 20, 117-144.
- Martin, S. (2016). *Management Responsibilities in Insolvency Situations: United States and Canada*. Nextgen program materials, 1-16.
- Mikuckienė, V. (2008). *Bankroto proceso samprata*. Jurisprudencija, 109, 30-38.
- Mulevičienė, S. (2019). *Nemokumo teisės reforma: Naujasis Juridinių asmenų nemokumo įstatymas*. Lietuvos teisė 2019: Esminiai pokyčiai, 64-70.
- Narvilas, V. (2005). *Nemokumo sistemos formavimasis Lietuvoje – faktai, problemos ir prioritetai*. Lietuvos ekonomikos apžvalga, 54-62.
- Norkus, R. (2013). *Nemokumas ir jo sąvokos dualizmas Lietuvos teisėje: ar reikalinga teisinio reguliavimo reforma?* Justitia, 78, 2-13.
- Hart, O. (2006). *Different approaches to bankruptcy*. CESifo DICE Report, ifo Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München, 4, 3-8.
- Jokubauskas, R. (2020). *Gyvybingumo samprata ir vertinimas juridinių asmenų nemokumo procese*. Jurisprudencija, 27, 555-571.
- Tamošiūnienė, E., et al. (2020a). *Juridinių asmenų nemokumo proceso veiksmingumo užtikrinimas*. Teisė, 116, 24-35.
- Tamošiūnienė, E., et al. (2020b). *Nemokumo proceso inicijavimo veiksmingumo problemos*. Teisė, 117, 47-63.

Disertacijos

- Barakauskas, S. (2016). *Įmonių gaivinimo teisminės procedūros: lyginamieji aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas.

TEISMŲ PRAKTIKA

Lietuvos Respublikos teismų sprendimai bei nutartys

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. Nr. 3K-3-67/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273-611/2018.

Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-579/2007.

Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2087/2010.

Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1142-407/2020.

Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1141-302/2020.

Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1298-798/2020.

Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1022-450/2020.

Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1415-450/2020.

Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-792-642/2020.

KITI ŠALTINIAI

Kiti nenorminio pobūdžio šaltiniai

Višinskis, V., et al. (2006). „*Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė*“. *Taikomasis mokslinis tyrimo darbas*. Vilnius: Nacionalinė verslo administratorių asociacija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/1.doc> [žiūrėta: 2021 m. vasario 12 d.]. Valstybinio audito ataskaita: bankroto proceso valdymas ir kontrolė, Nr. VA-P-20-8-15 (2014) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3285> [žiūrėta 2021 m. vasario 18 d.].

Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija (2005). *Nemokumo teisės teisėkūros gairės*. Niujorkas: United Nations Publication [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 22 d.].

Tyrimo „Doing Business 2018“ ataskaita (2018) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/AnnualReports/English/DB2018-Full-Report.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 12 d.]

Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Valstybinio audito ataskaita: įmonių restruktūrizavimo proceso valdymas, Nr. VA-P-20-12-14 (2015) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3420> [žiūrėta 2021 m. vasario 20 d.].

Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (2020). *Juridinių asmenų bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų 2020 m. sausio – rugsėjo mėn. apžvalga, Nr. (6.13)D4-2572* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2020-12-08Nemokumo-APZVALGA2020-I-III-ketv.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 18 d.].

Travaux préparatoires

Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas (2018). *Teisės aktų informacinė sistema, XIIIIP-2777*.

Teisėjų Tarybos pastabos teisės aktų projektams, Nr. 36P-47-(7.1.10) (2018). *Teisės aktų informacinė sistema, 18-2404*.

Juridinių asmenų nemokumo įstatymo Nr. XIII-2221 1, 2, 4, 6, 9, 10, 15, 17, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 35, 40, 41, 42, 43, 62, 63, 64, 77, 94, 95, 103, 104, 110, 111, 114, 130 straipsnių pakeitimo, Įstatymo papildymo 102(1), 102(2), 102(3), 111(1) straipsniais ir Įstatymo priedo pakeitimo įstatymo projektas (2021). *Teisės aktų informacinė sistema, XIVP-362*.

SANTRAUKA

Bankroto ir restruktūrizavimo santykis įmonės nemokumo procese

Simonas Šlitas

Magistro darbe analizuojami bankroto ir restruktūrizavimo panašumai, skirtumai bei tarpusavio sąveikos ypatumai, nagrinėjant reformuotą Lietuvos nemokumo teisinį reguliavimą. Siekiant atskleisti Lietuvoje taikomos įmonių gaivinimo procedūrų sistemos privalumus bei trūkumus, vertinamos aktualios Juridinių asmenų nemokumo įstatymo aiškinimo bei taikymo taisyklės, suformuluotos teismų praktikoje, mokslininkų pozicijos, išdėstytos teisinėje literatūroje, rekomendacijos pateikiamos tarptautinėse ir nacionalinėse studijose.

Darbe, analizuojant bankroto ir restruktūrizavimo santykį bankroto ir restruktūrizavimo bylos iškėlimo kontekste, vertinamas gyvybingumo kategorijos turinys bei aiškinimo problematika, atskleidžiama, jog būtent šis kriterijus leidžia atskirti, kuris nemokumo procesas turėtų būti inicijuojamas juridinio asmens atžvilgiu. Nagrinėjamos temos kontekste vertinamas svarbus teisinio reguliavimo pokytis suvienodinant ikiteisminę ginčo nagrinėjimo tvarką inicijuojant bankroto ir restruktūrizavimo procesus, kurio tikslas yra sudaryti sąlygas dažniau spręsti kilusias mokumo problemas ne teismo tvarka, tačiau įvertinus šio tikslo įgyvendinimui pasirinktų priemonių realų pritaikomumą, kyla pagrįstų abejonių, jog nustatytas reguliavimas realiai sukels norimus padarinius. Be kita ko, darbe analizuojami pasikeitimai kreditorių teisių įgyvendinimo bei reikalavimų tenkinimo srityse, atskleidžiamos įstatymo spragos, neužtikrinančios įstatymų leidėjo iškeltų tikslų įgyvendinimo.

Darbe tiriami ir teigiami teisinio reguliavimo pokyčiai, susiję su galimybe keisti nemokumo proceso formą. Priemonių, užtikrinančių bankroto ir restruktūrizavimo procesų koegzistavimą, sukūrimas turėtų užtikrinti efektyvesnę įmonių gaivinimą, taip sudarant sąlygas tenkinti kreditorių reikalavimus didesne apimtimi. Analizuojami ir efektyviam nemokumo procesui taip pat svarbūs pokyčiai nemokumo administratorių veiklos srityje, kurie turėtų sudaryti sąlygas, jog šį procesą valdytų reikiamas kompetencijas turintys asmenys.

SUMMARY

Ratio of Bankruptcy and Restructuring during Insolvency Process

Simonas Šlitas

The master's thesis analyses the similarities, differences and peculiarities of mutual interaction of bankruptcy and restructuring, examining the reformed legal insolvency regulation of Lithuania. In order to reveal the advantages and disadvantages of the system of corporate rescue procedures applied in Lithuania, the relevant rules of interpretation and application of the Law on Insolvency of Legal Entities, formulated in court case-law, the positions of scholars set out in the legal literature, recommendations presented in international and national studies are assessed.

Analysing the relationship between bankruptcy and restructuring in the context of bringing bankruptcy and restructuring proceedings before the court, the content of the viability category and interpretation issues of it are assessed, revealing that it is the main criterion that distinguishes which insolvency proceedings should be initiated against a legal entity. In the context of the topic under research, an important change of legal regulation, according to which the pre-trial dispute resolution procedure for initiation of bankruptcy and restructuring proceedings is unified. The aim of said change is to enable more frequent out-of-court resolution of solvency problems, however, after assessing the real applicability of the measures chosen to achieve this goal, there are reasonable doubts that the established regulation will actually have the desired consequences. Inter alia, the work analyses the changes in the implementation of creditors' rights and satisfaction of claims, reveals gaps in the law that do not ensure the implementation of the objectives set by the legislator.

The thesis also examines the positive changes in legal regulation related to the possibility to change the form of insolvency proceedings. The development of measures to ensure the coexistence of bankruptcy and restructuring processes should ensure a more effective company rescue, thus enabling creditors to meet their claims to a greater extent. Changes in the activities of insolvency administrators, which should enable the insolvency process to be managed by persons with the necessary competencies, are also analysed and are important for an effective mentioned process.